

GEDRAGSCODE PROVINCIALE INFRASTRUCTUUR

In het kader van de Flora- en faunawet

BTL

Advies

GEDRAGSCODE PROVINCIALE INFRASTRUCTUUR

In het kader van de Flora- en faunawet

Definitief d.d. 16 januari 2013

Opgesteld door BTL Advies B.V., in opdracht van Interprovinciaal Overleg (IPO) Vakberaad Beheer en Bouw

BTL
Advies

Colofon

Oisterwijk, 16 januari 2013

Status	definitief	
Opgesteld door	BTL Advies B.V. Postbus 385 5060 AJ Oisterwijk Parklaan 1 5061 JV Oisterwijk t 013 52 99 555 f 013 52 99 550 e advies@btl.nl www.btladvies.nl	
Opdrachtgever	Interprovinciaal Overleg (IPO) Vakberaad Beheer en Bouw	
Projectleiding	Mw. Y.H.S. van de Berg	Provincie Limburg
Begeleidingsgroep	Mw. L.M. van Bakel Mw. O.D. van de Veer Dhr. A.J. Dijkstra Dhr. G. van Leeuwen Dhr. P. Aardema	Provincie Noord-Holland Provincie Gelderland Provincie Overijssel Provincie Zuid-Holland Provincie Flevoland
Projectnummer	222112	

Copyright 2013 BTL Advies B.V.:

Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze opgave mag met commerciële doeleinden worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautoriseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere wijze zonder voorafgaande toestemming van BTL Advies.

Voorwoord

De twaalf provincies van Nederland zijn vertegenwoordigd in het 'Interprovinciaal Overleg', oftewel IPO. Het IPO heeft als missie kennis en ervaring uit te wisselen, gezamenlijke standpunten te bepalen en nieuwe initiatieven te ontwikkelen. Daar waar het gaat om dezelfde werkterreinen wordt samengewerkt tussen provincies en worden nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied en de markt verkend en uitgewerkt.

Om een juiste invulling van de Flora- en faunawet te borgen is het initiatief voor de gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' ontstaan, waarmee een gezamenlijke aanpak voor alle provincies wordt nagestreefd. Deze gedragscode is voor het eerst op 21 september 2007 goedgekeurd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (nu ministerie van Economische Zaken) met een geldigheid van vijf jaar. In 2012 is de gedragscode geëvalueerd en op basis van de evaluatieresultaten en relevante ontwikkelingen aangepast. Na vijf jaar zal deze gedragscode naar verwachting weer opnieuw worden geëvalueerd en geactualiseerd.

De belangrijkste veranderingen die zijn doorgevoerd met de actualisatie van de gedragscode hebben betrekking op veranderde wet- en regelgeving. De gevolgen van de aangepaste beoordeling voor een ontheffing* bij ruimtelijke ingrepen zijn doorgevoerd inclusief de aangepaste lijst met jaarrond beschermde vogelnesten. Daarnaast is een accent komen te liggen op de verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen provincie en diens opdrachtnemers.

De gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' richt zich op de terreinen in beheer en/of onderhoud en/of eigendom van de provincies, hoofdzakelijk provinciale (water)wegen en bijbehorende bermen. Door de beschikbaarheid van een gedragscode voor de meest voorkomende werkzaamheden aan deze (water)wegen en bermen zorgen de provincies voor een praktische invulling van verplichtingen die de Flora- en faunawet aan de uitvoering van de werkzaamheden stelt.

* Bijlage 1: 'Afkortingen en begrippen' geeft een uitleg van de woorden die in de tekst (op de plaats waar ze het eerst worden genoemd) zijn aangeduid met een *.

Samenvatting

De gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' is door de Minister van Economische Zaken (EZ) goedgekeurd op 3 juni 2013 en is vijf jaar geldig. Het primaire doel van deze gedragscode is om de provincie gelegenheid te bieden gebruik te maken van de vrijstellingsmogelijkheid die de Flora- en faunawet biedt voor de overige (tabel 2) en streng (tabel 3) beschermde soorten. Deze gedragscode spitst zich toe op werkzaamheden uitgevoerd door of in opdracht van de provincies. Dit zijn vooral werkzaamheden aan provinciale (water)wegen en bijbehorende bermen.

De activiteiten waar deze gedragscode zich op richt zijn te categoriseren in bestendig beheer en onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Onder bestendig beheer vallen activiteiten die bestaan uit een voortzetting van een praktijk die is gericht op behoud van de bestaande situatie. Het gaat hierbij bijvoorbeeld over het maaien en klepelen van bermen, het schonen van waterwegen en het dunnen van bomen en beplantingen. Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting betreffen werkzaamheden die over het algemeen ingrijpende, functionele of uiterlijke veranderingen met zich mee brengen voor een gebied. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het vellen en rooien van bomen en beplantingen, graafwerkzaamheden, sloop van bouw- en kunstwerken en de aanleg van nieuwe wegen. Door het toepassen van deze gedragscode kan voor deze werkzaamheden gebruik worden gemaakt van de vrijstellingen uit het Vrijstellingsbesluit voor de artikelen 8 t/m 12 van de algemene verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet.

Deze gedragscode beschrijft taken en verantwoordelijkheden van de provincie en opdrachtnemers in verschillende projectfasen, namelijk planvorming, werkvoorbereiding en uitvoering. In het beginstadium van een project ligt het zwaartepunt van taken en verantwoordelijkheden in het kader van deze gedragscode bij de provincie en naar gelang een project vordert (richting uitvoering) krijgen opdrachtnemers meer taken en verantwoordelijkheden aangaande de Flora- en faunawet.

Om te zorgen voor een praktische uitvoerbaarheid van werkzaamheden waarbij risico op schade aan beschermde soorten wordt voorkomen of beperkt zijn werkprotocollen opgenomen per activiteit. Deze werkprotocollen geven aan wanneer activiteiten uitgevoerd mogen worden en welke maatregelen genomen kunnen worden om de schade aan beschermde soorten te voorkomen of tot een minimum te beperken.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	11
1.1 Achtergronden Flora- en faunawet en AMvB	11
1.2 Doel van de gedragscode	13
1.3 Belangen van werkzaamheden in de gedragscode	13
1.4 Positie gedragscode in de provinciale organisatie	14
1.5 Leeswijzer	15
2 Toepassing gedragscode	17
2.1 Reikwijdte gedragscode in relatie tot werkzaamheden	17
2.1.1 Bestendig beheer en onderhoud	17
2.1.2 Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	18
2.2 Reikwijdte gedragscode in relatie tot verbodsbepalingen	18
2.3 Geldigheidsduur gedragscode	19
2.4 Tussentijdse wijzigingen in wet- en regelgeving	19
2.5 Afwijken van gedragscode	19
3 Taken en verantwoordelijkheden	21
3.1 Introductie op taken en verantwoordelijkheden	21
3.2 Planvorming	22
3.3 Werkvoorbereiding	25
3.4 Uitvoering	26
3.5 Verzamelen, beheren en gebruiken van gegevens	28
3.6 Calamiteiten	30
4 Werkprotocollen	31
4.1 Werkprotocollen bij beheer en onderhoud	34
4.1.1 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen	34
4.1.2 Maaien en klepelen van bermen	36
4.1.3 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien en klepelen	38
4.1.4 Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen	40
4.1.5 Baggeren van waterbodems en herprofilering oevers	42
4.1.6 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair	44
4.2 Werkprotocollen bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	46
4.2.1 Vellen en rooien van bomen en beplantingen	46
4.2.2 Graafwerkzaamheden	48
4.2.3 Afdammen, dempen en graven aan wateren	50
4.2.4 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken	52
4.2.5 Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen	54
4.3 Werkprotocol bij bestrijding ziekten, plagen en invasieve soorten	56

Bijlagen	57
Bijlage 1 Afkortingen en begrippen	59
Bijlage 2 Indeling beschermde soorten uit Vrijstellingsbesluit	63
Bijlage 3 Achtergronden Flora- en faunawet en gedragscode	69
Bijlage 4 Toetsing ontheffingsaanvraag	71
Bijlage 5 Standaard waarnemingsmethoden	73
Bijlage 6 Model waarnemingenformulier	75
Bijlage 7 Goedkeuringsbesluit Minister van Economische Zaken 03-06-2013	79

Losse bijlage: Verspreidingsgegevens per provincie, basis voor waarnemingenformulieren.

1 Inleiding

Wegbermen, waterwegen en oevers vormen een belangrijk leefgebied voor planten en dieren. Ze dienen niet alleen als leefgebied, maar ook als verbindingszone tussen verschillende geschikte leefgebieden. In deze bermen, waterwegen en oevers vinden allerlei werkzaamheden plaats, zoals maaien, reconstructies, bermverlagingen, onderhoud van (vaar)wegmeubilair en het leggen van kabels en leidingen. Verkeersveiligheid staat bij deze werkzaamheden voorop. Daarnaast krijgen de provincies te maken met andere eisen die voor de uitvoering bepalend zijn, zoals het beschermen van in de Flora- en faunawet aangewezen plant- en diersoorten. Dit hoofdstuk beschrijft de achtergronden van deze wet en het doel van deze gedragscode, welke een uitwerking vormt van de Flora- en faunawet.

1.1 Achtergronden Flora- en faunawet en AMvB

Iedereen die aan het werk gaat in het stedelijk en het landelijk gebied krijgt te maken met de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet gaat uit van het 'neen, tenzij' beginsel. Dit houdt in dat in beginsel alle schadelijke handelingen ten aanzien van beschermde dieren en planten verboden zijn. Slechts onder strikte voorwaarden zijn afwijkingen van de in de Flora- en faunawet omschreven verbodsbepalingen mogelijk. Voor deze werkzaamheden dient bij het overtreden van de verbodsbepalingen een ontheffing aangevraagd te worden.

Met de inwerkingtreding van de 'Algemene Maatregel van Bestuur' (AMvB)* art. 75 van de Flora- en faunawet, ook wel Vrijstellingsbesluit genoemd, zijn beschermde soorten ingedeeld in drie verschillende beschermingscategorieën:

1) algemeen, 2) overig en 3) streng beschermde soorten. Voor een nadere specificatie van deze beschermingscategorieën wordt verwezen naar bijlage 2. Sinds de inwerkingtreding van de AMvB zijn er voor het uitvoeren van bestendig beheer en onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting diverse vrijstellingsmogelijkheden van ontheffingsaanvraag ontstaan:

- een algehele vrijstelling* voor algemeen beschermde soorten;
- een vrijstelling voor overig beschermde soorten, indien gewerkt wordt volgens een goedgekeurde gedragscode;
- een vrijstelling voor streng beschermde soorten voor het uitvoeren van bestendig beheer en onderhoud, indien gewerkt wordt volgens een goedgekeurde gedragscode.

Door werkzaamheden uit te voeren conform de richtlijnen van een goedgekeurde gedragscode, blijven de waarden van de voorkomende flora en fauna behouden.

Onderstaand schema geeft de vrijstellingen uit het Vrijstellingsbesluit weer waarbij de relatie wordt gelegd tussen de verschillende beschermingscategorieën van soorten, verschillende typen activiteiten en de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet. Voor de volledigheid worden in onderstaand schema alle typen activiteiten weergegeven die zijn opgenomen in het Vrijstellingsbesluit, ondanks dat deze gedragscode niet bedoeld is voor de activiteit bestendig gebruik (zie paragraaf 2.1 voor een nadere uitleg hierover).

Categorie	algemene verbodsbepalingen	algemene beschermde soorten ¹	overige beschermde soorten ²	streng beschermde soorten ³		
				AMvB: Bijlage 1	HR: Bijlage IV	Vogels
Bestendig beheer en onderhoud	Art. 8 t/m 12					
Bestendig gebruik	Art. 8 t/m 12					
	Art. 10 (opzettelijke verontrusting)					
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	Art. 8, 9, 11, 12					
	Art. 10 (opzettelijke verontrusting)					

	Algehele vrijstelling van de ontheffingsplicht.
	Vrijstelling van de ontheffingsplicht, indien men werkt met een goedgekeurde gedragscode.
	Ontheffingsplicht (ontheffing aanvragen met als beoogd resultaat ontheffing of positieve afwijzing*).
	Geen vrijstelling mogelijk, ontheffing wordt niet verleend.
1	Tabel 1 AMvB
2	Tabel 2 AMvB
3	Bijlage 1 AMvB Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten + Bijlage IV Habitatrichtlijn + vogels

Figuur 1: Vrijstellingsmogelijkheden ontheffingsplicht (bron: Dienst Regelingen, 2009 & AMvB 2005)

In bovenstaande tabel is af te lezen dat ondanks het gebruik van de gedragscode zich situaties kunnen voordoen waarin ontheffing voor streng beschermde soorten moet worden aangevraagd. De verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet mogen alleen worden overtreden indien sprake is van een in of bij wet genoemd belang, er geen alternatieven zijn en de overtreding geen afbreuk doet aan de gunstige staat van instandhouding van de soort (zie bijlage 4). Indien dit het geval is wordt een ontheffing verleend. Wanneer dit niet zo is, maar er door de voorgestelde mitigerende maatregelen* geen overtreding van de verbodsbepalingen plaatsvindt, verleent het ministerie van EZ een positieve afwijzing.

Vrijstelling van verbodsbepaling 10 (opzettelijk verontrusten) voor streng beschermde soorten (tabel 3 uit bijlage 1) is voor bestendig gebruik en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting wettelijk gezien niet mogelijk. Om ervoor te zorgen dat bij werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud geen dieren worden gedood kan het 'opzettelijk verontrusten' als schadebeperkende maatregel worden ingezet. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van voorzieningen om klein wild door middel van geluid te verdrijven ter voorkoming van aanrijding door materieel (wildredders). Het mag echter geen vrijblijvendheid worden om soorten opzettelijk te verontrusten. Dit dient alleen te worden ingezet als uiterst middel en in bepaalde periodes (bijvoorbeeld buiten het broedseizoen van vogels).

1.2 Doel van de gedragscode

Vrijstellingen

Primair doel van deze gedragscode is om de provincie gelegenheid te bieden gebruik te maken van de vrijstellingsmogelijkheid die de Flora- en faunawet biedt voor de overige (tabel 2) en streng (tabel 3) beschermde soorten. Het werken volgens de gedragscode beperkt de administratieve last rond het aanvragen van ontheffingen*, de uitvoeringstijd en kosten van de nodige werkzaamheden. Tevens wordt door het werken conform deze gedragscode, overtreding van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet voorkomen.

Intenties intern en extern

Voor het Vakberaad Beheer en Bouw is het van belang dat de Flora- en faunawet en de gevolgen ervan draagvlak in alle lagen van de organisatie krijgen. Het kan meerwaarde hebben om de gedragscode, gekoppeld aan eigen beleid, vast te laten stellen door Gedeputeerde Staten. Bovendien is het van belang dat het Vakberaad Beheer en Bouw, naar derden toe (andere overheden, terreinbeherende instanties, belangengroeperingen, particulieren) haar intenties en doelstellingen duidelijk vastlegt en maatschappelijk verantwoordt.

Basis voor de praktijk

De praktische uitvoerbaarheid van deze gedragscode uit zich in de haalbaarheid, efficiëntie en de duurzaamheid van de voorgeschreven gedragsregels. Al in een vroeg stadium kan rekening worden gehouden met beschermde flora en fauna en kan hier de projectplanning op worden afgestemd. Ook verschaft de gedragscode duidelijkheden over de verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen provincie en opdrachtnemers.

1.3 Belangen van werkzaamheden in de gedragscode

De werkzaamheden in deze gedragscode worden uitgevoerd in het kader van de wettelijk opgedragen plicht van de provincies tot het uitvoeren van onderhoud aan (water)wegen. Deze werkzaamheden kunnen strijd opleveren met de Flora- en faunawet. Voor aantasting van tabel 3-soorten geldt voor bestendig beheer een vrijstelling indien gewerkt wordt met deze gedragscode. Voor deze vrijstelling moet er sprake zijn van een wettelijk belang uit het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantsoorten (voor Bijlage 1-soorten uit tabel 3) of uit de Habitatrichtlijn (voor Bijlage IV- soorten uit tabel 3).

Voor de beheerwerkzaamheden in deze gedragscode gelden drie wettelijke belangen, te weten:

- bescherming flora en fauna;
- volksgezondheid of openbare veiligheid;
- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten.

Bescherming flora en fauna

Door bestendig beheer en onderhoud worden leefgebieden van onder andere beschermde soorten in stand gehouden die zonder bestendig beheer en onderhoud zouden verdwijnen. Een voorbeeld hiervan is het maaien en afvoeren van maaisel dat leidt tot verschraling van de bodem en gunstige groeicondities voor waardevolle en beschermde plantsoorten. Een ander voorbeeld is het snoeien, dunnen en terugzetten van beplanting en bomen dat resulteert in de instandhouding van ecologische structuren.

Volksgezondheid of openbare veiligheid

Het veilig houden van de (vaar)wegen behoort tot de kerntaken van de provincies. Hiertoe is beheer en onderhoud van groenvoorzieningen nodig om de zichtbaarheid van wegmeubilair en uitzichthoeken te behouden en obstakels in de berm te voorkomen. Ook ten behoeve van de draagkracht van de berm, een goede afwatering van het wegdek en een gezond en veilig bomenbestand is bestendig beheer en onderhoud nodig. Dit voorkomt ongelukken of onveilige situaties.

Daarnaast gaan de werkzaamheden in deze gedragscode ook in op het niet groene onderhoud van wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair.

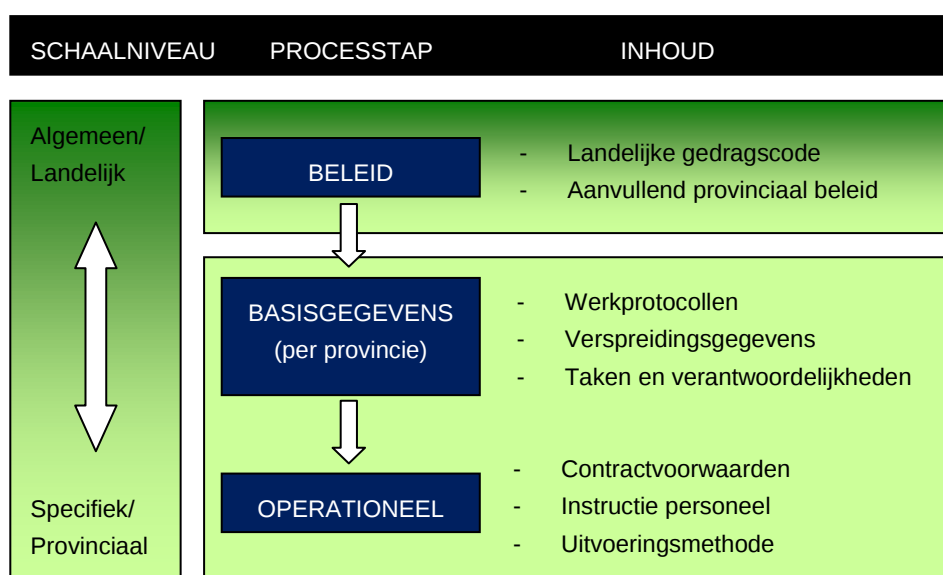
Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar houden van verkeersborden, het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking en het onderhoud aan viaducten en oeverconstructies. Ook deze werkzaamheden worden uitgevoerd uit het oogpunt van verkeersveiligheid.

Dwingende redenen van groot openbaar belang

Onder dwingende redenen van groot openbaar belang vallen ook werkzaamheden die leiden tot wezenlijk gunstige effecten voor het milieu. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de activiteit baggeren in deze gedragscode. Baggeren levert een gunstig effect op voor de waterkwaliteit, natuurwaarden en het milieu. Voor de activiteit baggeren geldt daarom naast het belang 'bescherming van flora en fauna' ook een milieukundig belang.

1.4 Positie gedragscode in de provinciale organisatie

Deze gedragscode vormt beleid voor provincies om op een juiste wijze invulling te geven aan de Flora- en faunawet. Alle provincies in Nederland wordt geadviseerd om zich hieraan te conformeren. Omdat provincies verschillen van organisatiestructuur, onderling andere (aanvullende) ambities kunnen hebben aangaande flora en fauna en ook het soortenspectrum per provincie anders is, vergt het implementatietraject van de gedragscode maatwerk per provincie. Onderstaand wordt het implementatietraject van de gedragscode schematisch weergegeven.

Figuur 2: Implementatietraject gedragscode

Indien een provincie hogere ambities heeft ten aanzien van het beschermen van flora en fauna dan in deze gedragscode staat beschreven, bijvoorbeeld ten aanzien van de Rode Lijstsoorten die niet door de Flora- en faunawet worden beschermd, kan de provincie ervoor kiezen hiervoor aanvullend beleid op te stellen.

Zoals af te lezen uit figuur 2 moet iedere provincie (die de gedragscode van toepassing verklaart) een aantal basisgegevens beschikbaar hebben. Verspreidingsgegevens moeten beschikbaar zijn en werkprotocollen dienen te worden afgestemd op de soorten die in de provincie voorkomen. Daarnaast is het belangrijk dat iedere provincie de taken en verantwoordelijkheden die voortvloeien uit deze gedragscode op functionarisoniveau in de eigen organisatie verankert.

De gedragscode geeft alvast een doorkijk op het hierboven beschreven implementatietraject. Zo zijn werkprotocollen opgenomen die kunnen dienen als 'model' om de werkprotocollen per provincie nader uit te werken. Daarnaast beschrijft deze gedragscode de verhouding tussen taken en verantwoordelijkheden van provincie en opdrachtnemers.

1.5 Leeswijzer

De gedragscode omvat een beschrijving van de wijze waarop bij verschillende werkzaamheden gedurende verschillende projectfasen wordt omgegaan met de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde soorten.

De reikwijdte en de geldigheid van de gedragscode wordt beschreven in hoofdstuk 2 'Toepassing gedragscode'. Hier wordt ingegaan op de werkzaamheden waarvoor deze gedragscode kan worden gebruikt. Ook wordt ingegaan op de verbodsbepalingen waar door middel van het werken met deze gedragscode vrijstelling voor kan worden verkregen. In hoofdstuk 3 'Taken en verantwoordelijkheden' is per projectfase toegelicht hoe taken en verantwoordelijkheden tussen provincie en opdrachtnemer zijn verdeeld.

De werkprotocollen welke bepalend zijn bij de uitvoering van de werkzaamheden zijn opgenomen in hoofdstuk 4 'Werkprotocollen'. Per activiteit is aangegeven wanneer deze uitgevoerd mag worden en welke maatregelen genomen kunnen worden om schade aan beschermde soorten te voorkomen of tot een minimum te beperken.

Zoals reeds vermeld, geeft bijlage 1 'Afkortingen en begrippen' een uitleg van de woorden die in de tekst (op de plaats waar ze het eerst worden genoemd) zijn aangeduid met een *.

2 Toepassing gedragscode

Dit hoofdstuk beschrijft het gebruik van de gedragscode 'Provinciale Infrastructuur'. Allereerst wordt ingegaan op de reikwijdte van de gedragscode in relatie tot de werkzaamheden en de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet. Vervolgens wordt ingegaan op de geldigheidsduur en de omgang met tussentijdse wijzigingen in wet- en regelgeving. Tot slot wordt beschreven onder welke voorwaarden het afwijken van deze gedragscode toch valt onder de reikwijdte van de goedkeuring.

2.1 Reikwijdte gedragscode in relatie tot werkzaamheden

Het Vrijstellingsbesluit bevat vrijstellingen voor drie categorieën van werkzaamheden, namelijk: (1) bestendig beheer en onderhoud, (2) bestendig gebruik en (3) ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Voor een toelichting op deze vrijstellingsmogelijkheden wordt verwezen naar paragraaf 1.1.

Voor werkzaamheden die niet binnen één van deze categorieën vallen, moet ontheffing aangevraagd worden, tenzij men in staat is om het werk uit te voeren zonder dat schadelijke effecten optreden voor overige (tabel 2) of streng (tabel 3) beschermde soorten op de bewuste locatie of omgeving.

Deze gedragscode kan worden toegepast voor regelmatig terugkerende werkzaamheden die worden verricht in het kader van **bestendig beheer en onderhoud** en in het kader van **ruimtelijke ontwikkeling en inrichting**. Omdat de provincie zelf nauwelijks activiteiten verricht in de rol van gebruiker van terreinen maar anderen dit doen op terreinen van de provincie (zoals automobilisten), is bestendig gebruik niet uitgewerkt in deze gedragscode. Wanneer de provincie toch te maken krijgt met bestendig gebruik, wordt projectspecifiek bepaald hoe hiermee wordt omgegaan.

Beheer dat bedoeld is om de gebruiksfunctie in stand te houden en dat valt onder bestendig beheer en onderhoud is wel opgenomen in deze gedragscode. Hieronder wordt bijvoorbeeld verstaan het in stand houden van de afwateringscapaciteit en het begaanbaar houden van de eerste meters van de berm.

2.1.1 Bestendig beheer en onderhoud

Bij bestendig beheer en onderhoud bestaan de werkzaamheden uit de **voortzetting** van een praktijk die is gericht op behoud van de bestaande situatie. Deze werkzaamheden worden al langer op deze manier uitgeoefend en hebben kennelijk niet verhinderd - of er zelfs aan bijgedragen - dat zich beschermde soorten in het gebied hebben gevestigd. Vaak is er een beheer- of onderhoudsplan voor de langere termijn. Voorbeelden zijn het maaien om vegetaties in stand te houden, het maaien van bermen voor verkeersveiligheid en het beheer van watergangen.

Het element **bestendigheid** is in dit kader cruciaal. Zodra er grote veranderingen worden doorgevoerd, zoals toepassing van nieuwe technieken of ingrijpende grootschalige maatregelen, is er geen sprake meer van bestendig beheer of onderhoud. Dan is sprake van een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

Binnen de gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' betreft het de volgende beheerwerkzaamheden:

- Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen (§ 4.1.1)
- Maaien en klepelen van bermen (§ 4.1.2)
- Maatregelen in de bebakeningsstrook* anders dan maaien en klepelen (§ 4.1.3)
- Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen (§ 4.1.4)
- Baggeren van waterbodems en herprofilering oevers (§ 4.1.5)
- Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair (§ 4.1.6)

2.1.2 Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

Dit is een breed scala van werkzaamheden zoals reconstructie en de aanleg van (water)wegen, ecologische verbindingzones en natuurvriendelijke oevers. Het betreft werkzaamheden die over het algemeen ingrijpende, functionele of ruimtelijke (en daarmee uiterlijke) veranderingen met zich mee brengen voor een gebied. Hoe groter het betreffende gebied of hoe ingrijpender de werkzaamheden, hoe groter de kans op schade aan overige (tabel 2) en streng (tabel 3 en vogels) beschermde soorten en de noodzaak een ontheffing aan te vragen. Door het werken met deze gedragscode is geen ontheffing meer nodig voor overige beschermde soorten. Voor streng beschermde soorten (tabel 3-soorten en vogels) blijft de ontheffingsplicht van toepassing.

Binnen de gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' betreft het de volgende werkzaamheden:

- Vellen en rooien van bomen en beplantingen (§ 4.2.1)
- Graafwerkzaamheden (§ 4.2.2)
- Afdammen, dempen en graven aan wateren (§ 4.2.3)
- Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken (§ 4.2.4)
- Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen (§ 4.2.5)

2.2 Reikwijdte gedragscode in relatie tot verbodsbepalingen

Door het toepassen van de gedragscode kan voor de artikelen 8 t/m 12 van de algemene verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet gebruik worden gemaakt van de vrijstellingen uit het Vrijstellingsbesluit, behalve voor streng beschermde soorten en artikel 10 in het kader ruimtelijke ontwikkeling (zie paragraaf 1.1). Voor een overzicht van de inhoud van deze verbodsbepalingen wordt verwezen naar bijlage 3. Ook wordt door het werken met deze gedragscode invulling gegeven aan de algemene zorgplicht*.

De vrijstelling geldt pas wanneer de gedragscode ook daadwerkelijk per uit te voeren activiteit aantoonbaar wordt nageleefd, waarbij ook rekening wordt gehouden met de cumulatie* van de effecten van activiteiten. Verschillende zelfstandige maatregelen hebben wellicht geen effect, maar die maatregelen samen, bijvoorbeeld in tijd of ruimte, hebben misschien wel degelijk effect.

De gedragscode geldt niet voor:

- werkzaamheden die benutting of economisch gewin van flora en/of fauna tot doel hebben;
- de verplichtingen die gebiedsbeschermingswetgeving en -beleid stellen, waaronder de Natuurbeschermingswet en de Ecologische Hoofdstructuur;
- werkzaamheden in het kader van het beheer en onderhoud door landbouw of bosbouw;
- plaag- en ongediertebestrijding dat onder artikel 68 (beheer) van de Flora- en faunawet valt, betreffende het beheer van beschermde soorten en de bestrijding van schade die door beschermde soorten wordt toegebracht. De gedragscode geldt wel voor het voorkomen van schade aan inheemse beschermde soorten anders dan de bestreden soort. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het voorkomen van schade aan beschermde vlinders bij de bestrijding van de eikenprocessierups (zie paragraaf 4.3);
- het tijdelijk ergens anders onderbrengen van dieren of planten dat valt onder artikel 13 van de Flora- en faunawet. Hiervoor is een ontheffing van de verbodsbepalingen nodig. Dit geldt niet voor het uitvoeren van mitigerende maatregelen waarbij dieren of planten moeten worden (weggevangen en) verplaatst en dit in één keer zonder onnodig oponthoud gebeurt. Dan wordt gehandeld volgens kader 1;
- het vangen van soorten voor onderzoek en monitoring. Hiervoor moet een ontheffing worden aangevraagd. Bij het vangen wordt gewerkt volgens het DEC-protocol* uit de Wet op het Dierenwelzijn. In dit protocol is vastgelegd aan welke eisen inventarisaties en vangsten moeten voldoen en welke middelen (bijvoorbeeld vallen) daartoe wel en niet mogen worden gebruikt;
- werkzaamheden waarvoor een ontheffing is aangevraagd. Maatregelen die in de ontheffing worden genoemd prevaleren altijd boven de maatregelen die in deze gedragscode worden voorgesteld.

Kader 1: vangen en verplaatsen van soorten ten behoeve van mitigatie

Wanneer voor het uitvoeren van mitigerende maatregelen dieren of planten moeten worden (weggevangen en) verplaatst is dat geen overtreding van de Flora- en faunawet en geldt een vrijstelling van de verbodsbepalingen. Het is dan namelijk niet de bedoeling planten of dieren (definitief) aan de natuur te onttrekken. Dit geldt voor alle beschermde soorten, uitgezonderd vleermuizen, muizen en vogels. Hierbij moet wel de zorgplicht in acht gehouden worden door de soorten te verplaatsen buiten de kwetsbare periode en hiervoor een ter zake deskundige* in te schakelen. Bij de aanwezigheid van streng beschermde soorten moeten de te nemen mitigerende maatregelen altijd worden beoordeeld door Dienst Regelingen. Er wordt dan niet specifiek ontheffing aangevraagd voor het verplaatsen van soorten, maar voor alle te treffen mitigerende maatregelen.

2.3 Geldigheidsduur gedragscode

De gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' treedt in werking op de datum van goedkeuring door de Minister van EZ en is vervolgens 5 jaar geldig. Voorafgaand aan het verstrijken van deze termijn zal worden getoetst of het aanpassen van de gedragscode nodig is, bijvoorbeeld naar aanleiding van opgedane ervaringen met het werken volgens de gedragscode. Hiertoe wordt door het Interprovinciaal Overleg / Vakberaad Beheer en Bouw aan het einde van de geldigheidsperiode van de gedragscode een evaluatie uitgevoerd. Hierbij worden opmerkingen en ervaringen per provincie verzameld. Op basis daarvan worden verbeteringen en wijzigingen doorgevoerd. Daarna moet de gedragscode opnieuw ter goedkeuring worden aangeboden bij de Minister van EZ.

Tussentijdse aanpassing van de gedragscode kan enkel op redelijk verzoek van het Interprovinciaal Overleg/Vakberaad Beheer en Bouw of vanwege ontwikkelingen in de praktijk die aanpassing noodzakelijk maken. Aanpassingen die de verstoring van en schade aan beschermde soorten verminderen vallen wel onder de goedkeuring. Aanpassingen moeten voldoen aan de eisen die zijn gesteld in de AMvB.

2.4 Tussentijdse wijzigingen in wet- en regelgeving

Bij belangrijke wets- en beleidswijzigingen die relevant zijn voor de gedragscode, worden het Vakberaad Beheer en Bouw en de Provincie Limburg (als projectleider voor het opstellen van deze gedragscode) hier door het ministerie van EZ middels een schrijven van op de hoogte gesteld. De brief zal als bijlage aan de gedragscode worden toegevoegd. Hierbij geldt dat de wets- en beleidswijzigingen altijd leidend zijn boven de regels die opgenomen zijn in de gedragscode.

2.5 Afwijken van gedragscode

Het werken op basis van de gedragscode is niet verplicht. Echter wanneer door omstandigheden niet volgens de gedragscode wordt of kan worden gewerkt, moet een ontheffing worden aangevraagd voor het overtreden van de betreffende verboden. Dit kan bijvoorbeeld voorkomen als in een specifieke situatie blijkt dat de gedragsregels in de werkprotocollen niet gevolgd kunnen worden om te komen tot de gewenste toekomstige inrichting van een gebied.

'Afwijking van een in de gedragscode beschreven gedragsregel valt slechts onder de reikwijdte van de goedkeuring, wanneer wordt voldaan aan de volgende voorwaarden:

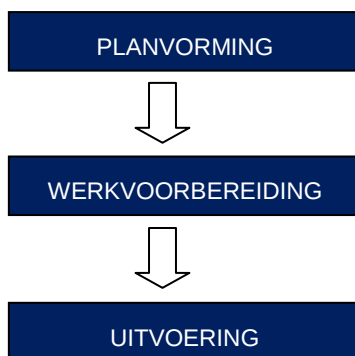
- In een projectplan dient overtuigend te worden gemotiveerd waarom het in dit concrete geval niet mogelijk is, of, gelet op de negatieve effecten voor de betreffende soort, niet wenselijk is te handelen volgens de in de gedragscode beschreven gedragsregel.*
- In het (ecologisch) werkprotocol* dient overtuigend te worden gemotiveerd dat de gekozen alternatieve werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als de in de gedragscode beschreven gedragsregel, dan wel een gunstiger effect heeft.*
- De afwijking dient door een ter zake deskundige gemotiveerd te worden verantwoord.*
- Deze gedocumenteerde motivatie dient te alle tijde beschikbaar te zijn ten behoeve van het toezicht op de naleving van de wet. Op verzoek van handhavende instanties dient hier onverwijld inzage in te worden gegeven dan wel een afschrift van te worden verstrekt' (Dienst Regelingen, 2012).*

3 Taken en verantwoordelijkheden

De provincie zorgt op basis van gedelegeerde verantwoordelijkheid voor het naleven van de gedragscode door opdrachtnemers die in opdracht van de provincie handelen (aannemers, loonwerkers, onderzoekers e.d.). Hiertoe worden door de betrokken partijen afspraken vastgelegd. Dit hoofdstuk beschrijft de taken en verantwoordelijkheden van de provincie en de opdrachtnemer in de verschillende fasen van een project. Hierbij geldt dat de provincie eindverantwoordelijke is.

3.1 Introductie op taken en verantwoordelijkheden

Onderstaand schema illustreert de projectfasen waarin provincies te maken hebben met de Flora- en faunawet. Per projectfase wordt in een afzonderlijke paragraaf ingegaan op de taken en verantwoordelijkheden van provincie en opdrachtnemer.

Figuur 3: Projectfasen

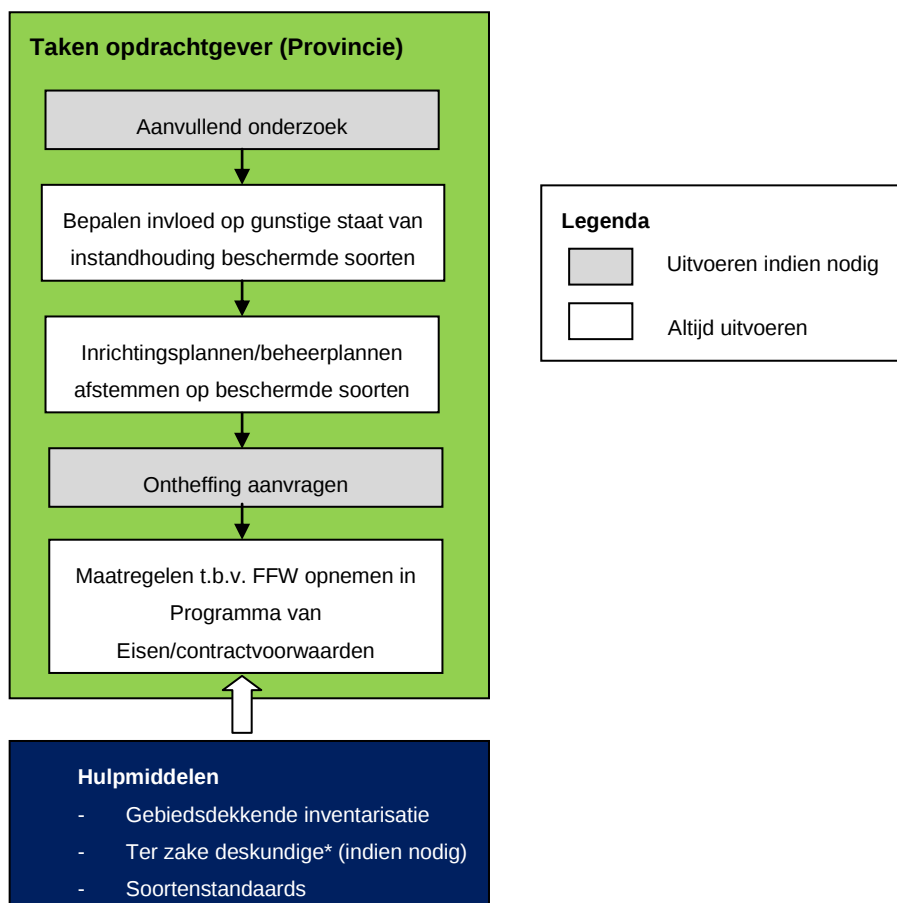
Verskillende contractvormen

De verdeling van taken en verantwoordelijkheden in dit hoofdstuk gaat uit van traditionele contractvormen, waarbij de provincie verantwoordelijk is voor de planvorming en ook een belangrijke rol heeft in de fase van werkvoorbereiding. Voor de opdrachtnemer ligt het zwaartepunt in de fase van (werkvoorbereiding en) uitvoering.

Bij innovatieve contractvormen en geïntegreerde contracten kan de verdeling van taken en verantwoordelijkheden anders liggen. Dezelfde taken moeten worden uitgevoerd, maar een verschuiving treedt op van taken en verantwoordelijkheden tussen de provincie en diens opdrachtnemer.

3.2 Planvorming

In de fase van planvorming wordt een idee uitgewerkt tot een plan of ontwerp. Het gaat hierbij dus niet om bestendig beheer en onderhoud (omdat dit regelmatig terugkerende activiteiten zijn) maar om ruimtelijke ontwikkeling of veranderingen in beheer en onderhoud. Voor de planstappen in deze fase, weergegeven in onderstaand schema, is de provincie primair verantwoordelijk.

Figuur 4: Taakverdeling in planvormingsfase

Aandachtspunten hierbij zijn:

- Bij het toetsen van een activiteit aan de Flora- en faunawet wordt door de provincie altijd de meest actuele wet- en regelgeving geraadpleegd (zie paragraaf 2.4);
- De provincie dient aanvullend onderzoek uit te voeren op locaties waar op basis van de gebiedsdekkende inventarisatie de aanwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen van streng beschermde soorten en/of jaar rond beschermde nesten niet uitgesloten kan worden. De oorzaak hiervan kan zijn dat:
 - bij de gebiedsdekkende inventarisatie niet alle soortgroepen zijn onderzocht of;
 - geen nader onderzoek is gedaan en dit wel nodig is om de betreffende soort uit te kunnen sluiten of;
 - gegevens te oud zijn (ouder dan 5 jaar voor algemeen en overig beschermde soorten of ouder dan 3 jaar voor streng beschermde soorten).

Met betrekking tot de houdbaarheidsduur van verspreidingsgegevens gaat het om de periode tussen inventarisatie en daadwerkelijke uitvoering van het project. Bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting met lange planprocessen vergt dit extra aandacht omdat de verspreidingsgegevens waarop het plan is gebaseerd gedateerd kunnen raken;

- Het aanvullend onderzoek moet worden uitgevoerd door een ter zake deskundige. Deze dient te onderbouwen op basis van welke vastgestelde protocollen de inventarisatie wordt uitgevoerd. Indien niet gewerkt wordt volgens de meest gebruikelijke onderzoeksmethoden (zoals opgenomen in de protocollen in bijlage 5) moet onderbouwd worden waarom hiervan wordt afgeweken en welke onderzoeksmethoden dan wel worden toegepast;
- Belangrijk aandachtspunt voor de planning van het project is dat bij de mogelijke aanwezigheid van vleermuizen vaak jaarrond onderzoek nodig is. Met het vleermuisprotocol kan worden bepaald wat de onderzoeksinspanning moet zijn voor een specifieke locatie. Het gaat hierbij onder andere over de periode voor onderzoek, de geschikte veldcondities, het aantal en de duur van veldbezoek(en). Het vleermuisprotocol is niet juridisch bindend maar indien het protocol wordt gevolgd bestaat wel een grote mate van juridische zekerheid dat een verantwoorde inspanning geleverd is. Het vleermuisprotocol wordt ieder jaar bijgesteld op basis van de nieuwste inzichten en is te raadplegen via de website van de Zoogdiervereniging; www.zoogdiervereniging.nl, via de zoekterm vleermuisprotocol;
- Indien jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn is een omgevingscheck* nodig;
- De provincie onderzoekt onder begeleiding van een ter zake deskundige of de activiteit leidt tot wezenlijk negatieve invloed* (zie kader 2);

Kader 2: wezenlijk negatieve invloed*

De provincie moet in de fase van planvorming bij elk project beoordelen of er sprake is van een wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten. Er is sprake van wezenlijk negatieve invloed als er negatieve effecten gelden ten aanzien van de gunstige staat van instandhouding van een beschermde soort.

Bij de beoordeling van de invloed van een activiteit op de gunstige staat van instandhouding van een soort, gaat het om de aantasting van de functionaliteit van de vaste rust- en verblijfplaats. Hierbij is ook de aantasting van de specifieke eisen die een soort aan zijn omgeving stelt inbegrepen. Dit kan indirect leiden tot het ongeschikt raken van een vaste rust- en verblijfplaats.

Het effect dat een ingreep op een soort heeft, is onder andere afhankelijk van de mobiliteit van een soort en de hoeveelheid geschikte alternatieve leefgebieden in de nabije omgeving. Voor soorten die zich minder gemakkelijk over grotere afstanden kunnen verplaatsen zijn de uitwijkmogelijkheden relatief gering. Bij deze soorten is eerder sprake van een wezenlijk negatieve invloed dan bij soorten die zich over grotere afstanden kunnen verplaatsen. Verder is het van belang of een effect van tijdelijke of permanente aard is. Van tijdelijke effecten kan een populatie* zich over het algemeen gemakkelijker herstellen dan wanneer het om een blijvend negatief effect gaat.

Op welk schaalniveau de beoordeling van de gunstige staat van instandhouding plaats dient te vinden (lokaal, regionaal of landelijk) hangt af van de zeldzaamheid van de soort. Zo zal een zeer zeldzame soort op lokaal niveau beoordeeld worden, terwijl de effecten op een zeer algemene soort op landelijk niveau beoordeeld worden.

Op basis van het volgende moet door een ter zake deskundige worden beoordeeld of een activiteit leidt tot wezenlijk negatieve invloed, waarbij ook rekening wordt gehouden met cumulatie:

- Op welk schaalniveau (lokaal, regionaal, nationaal of internationaal) de te beïnvloeden populaties van de te beschermen soorten betrekking hebben;
- Of er voor de te beschermen soorten voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar geschikte en bereikbare gebieden, buiten het gebied waar de werkzaamheden plaatsvinden;
- Of de activiteit leidt tot een tijdelijk of blijvend negatief effect op populaties van de te beschermen soorten;
- Wat de 'schade' van de voorgenomen activiteiten is en wat de relatieve bijdrage is vergeleken met vergelijkbare activiteiten in Nederland.

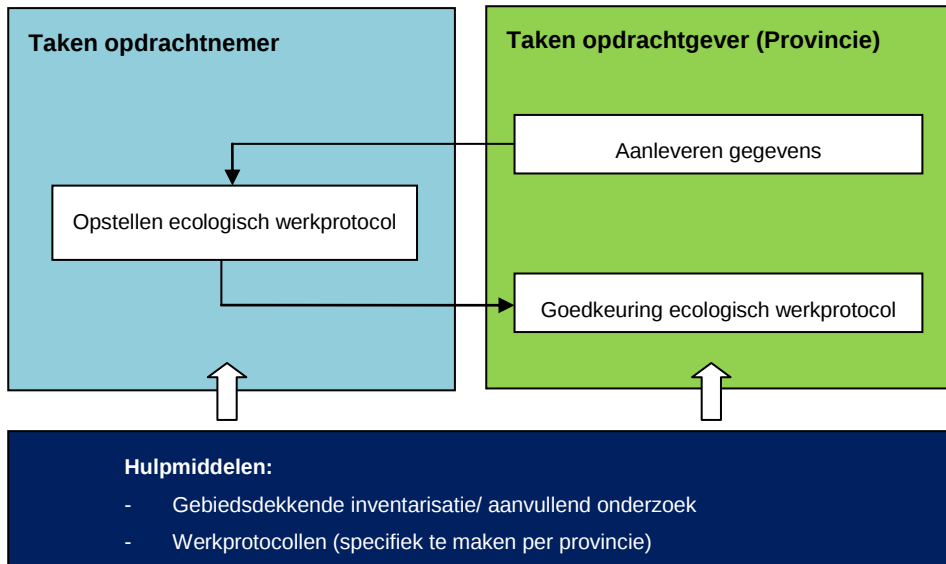
- Indien voor de betreffende soort beschikbaar, wordt bij het treffen van mitigerende maatregelen en bij het aanvragen van ontheffingen gebruik gemaakt van de soortenstandaard van Dienst Regelingen (zie kader 3);
- In inrichtingsplannen/projecten (voor ruimtelijke ontwikkeling en inrichting) en onderhouds- en beheerplannen (voor bestendig beheer en onderhoud) worden specifieke schadebeperkende maatregelen opgenomen. De te nemen mitigerende maatregelen moeten zich richten op het voorkomen van wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op de locatiekeuze én op de wijze van voorbereiding en/ of uitvoering;
- Bij de aanwezigheid van streng beschermde soorten moet afgewogen worden of er een andere bevredigende oplossing bestaat voor de werkzaamheden. De besluitvorming hieromtrent wordt gedocumenteerd. Dit is een van de onderdelen waar een ontheffingsaanvraag op wordt beoordeeld (zie bijlage 4);
- Alleen in uiterste noodzaak wordt bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting schade toegebracht aan streng beschermde soorten en hun leefgebieden en is een ontheffing nodig. De ontheffing wordt aangevraagd door de provincie. Eventueel kan de provincie ervoor kiezen deze verantwoordelijkheid via het bestek of contract bij een opdrachtnemer weg te leggen;
- De benodigde maatregelen worden door de provincie in een 'Programma van Eisen' of in contractvoorwaarden voorgeschreven aan de opdrachtnemer;
- De geplande ontwikkeling wordt ook getoetst aan de Natuurbeschermingswet. Deze wet is gericht op de bescherming van natuurgebieden en valt buiten de reikwijdte van deze gedragscode.

Kader 3: soortenstandaards

Soortenstandaards zijn beschikbaar voor de meest voorkomende soorten waarvoor ontheffing wordt aangevraagd in combinatie met de meest voorkomende ruimtelijke ontwikkelingen en inrichtingen. Ze beschrijven onder welke voorwaarden ontheffing mogelijk is, zodat de Provincie hier al in een vroeg stadium rekening mee kan houden. De soortenstandaards hebben geen juridische status en worden daarom alleen ingezet als hulpmiddel, maar nooit als vervanger voor ontheffingsaanvraag voor streng beschermde soorten. Soortenstandaards zijn te raadplegen via de website: <https://www.hetInVloket.nl>, onder de zoekterm soortenstandaards.

3.3 Werkvoorbereiding

Onder werkvoorbereiding wordt verstaan, de fase na gunning van het contract en voor de start van de uitvoering van het werk. Onderstaand schema geeft de taakverdeling tussen provincie en opdrachtnemer weer.

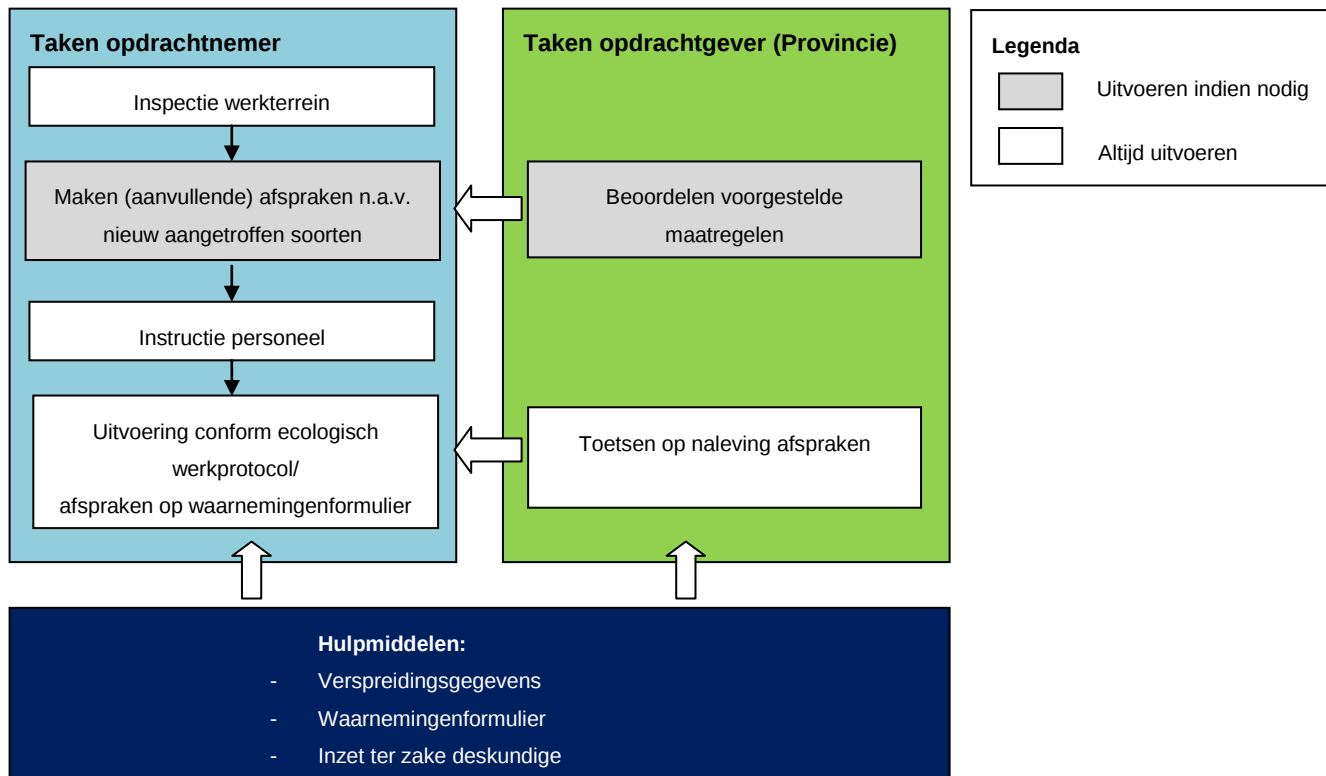
Figuur 5: Taakverdeling in fase van werkvoorbereiding

In de fase van werkvoorbereiding gelden de volgende aandachtspunten:

- De provincie verschaft de opdrachtnemer direct na opdrachtverlening inzicht in de beschikbare verspreidingsgegevens;
- Het verdient de aanbeveling dat de provincie de opdrachtnemer een op maat gemaakt waarnemingenformulier beschikbaar stelt. Deze wordt door de opdrachtnemer in de fase van uitvoering gebruikt. Voor het op maat maken van het waarnemingenformulier maakt de provincie minimaal gebruik van het model waarnemingenformulier (opgenomen in bijlage 6) en de verspreidingsgegevens per provincie (toegevoegd als losse bijlage bij deze gedragscode);
- De opdrachtnemer stelt een ecologisch werkprotocol op waarin wordt vastgelegd hoe, aanvullend op de werkprotocollen in deze gedragscode, de planning en de uitvoering van de werkzaamheden worden afgestemd op de aanwezigheid van overige en streng beschermde soorten en flora- en faunaelementen. Dit ecologisch werkprotocol wordt ter goedkeuring voorgelegd aan de provincie. Indien overige of streng beschermde soorten gebruik maken van het plangebied, wordt voor het opstellen van het ecologisch werkprotocol een ter zake deskundige betrokken. In het ecologisch werkprotocol zijn minimaal de volgende onderdelen opgenomen:
 - risico-inventarisatie voor beschermde soorten;
 - werkvolgorde en werkmethode;
 - in te zetten deskundigheid bij uitvoering van de werkzaamheden;
 - te treffen beschermingsmaatregelen en voorzieningen;
 - voorwaarden en richtlijnen vanuit eventuele ontheffing;
 - de wijze van registratie van gegevens;
 - de wijze van risicobeheersing en communicatie;
- Op locaties met overige of streng beschermde soorten, waar met deze gedragscode of met een ontheffing wordt gewerkt, moeten de personen die betrokken zijn bij de uitvoering van de werkzaamheden beschikken over aantoonbare, door de minister van EZ erkende deskundigheid. Bij ieder werk dient beoordeeld te worden welke van deze deskundigheidscriteria op het werk (of delen daarvan) van toepassing worden verklaard. De opdrachtnemer overlegt dit met de provincie en neemt dit op in het ecologisch werkprotocol.

3.4 Uitvoering

Dit is de fase waarin het werk wordt uitgevoerd. Onderstaand schema geeft de taakverdeling tussen provincie en opdrachtnemer weer.

Figuur 6: Taakverdeling in fase van uitvoering

In de fase van uitvoering gelden de volgende aandachtspunten:

- Uiterlijk één week voor aanvang van de werkzaamheden vindt een veldbezoek plaats door de opdrachtnemer die het voorkomen van beschermde soorten controleert en registreert aan de hand van het waarnemingenformulier. Indien de provincie geen op maat gemaakt waarnemingenformulier aanlevert wordt gebruik gemaakt van het model waarnemingenformulier opgenomen in bijlage 6 van de gedragscode. De aandachtspunten voor het uitvoeren van deze inspectie zijn beschreven in kader 4. Als basisinformatie voor de inspectie worden de gebiedsdekkende inventarisatie en eventueel nader onderzoek (uitgevoerd in de fase van planvorming) gebruikt;
- Indien tijdens de inspectie nieuwe soorten worden waargenomen die niet in het ecologisch werkprotocol zijn opgenomen, dan worden hier aanvullende afspraken over gemaakt. Deze afspraken worden vastgelegd op het waarnemingenformulier. Dit waarnemingenformulier wordt als bijlage bij het ecologisch werkprotocol gevoegd;

Kader 4. Aandachtspunten voor inspectie

Tijdens deze inspectie gaat extra aandacht uit naar soorten die in de periode waarin het werk wordt uitgevoerd risicovol zijn. Zo gaat in de winterperiode bijvoorbeeld bijzondere aandacht uit naar amfibieën en in het broedseizoen naar vogels. Omdat veel vogels ieder jaar op een andere locatie broeden is de kans groot dat tijdens de inspectie nesten worden aangetroffen die tijdens de gebiedsdekkende inventarisatie niet zijn waargenomen.

Het is mogelijk dat specifieke beschermde soorten niet in het plangebied aanwezig (bijvoorbeeld zoogdieren) of niet herkenbaar (bijvoorbeeld vaatplanten) zijn op het moment van inspectie. Deze soorten kunnen wel mogelijk negatieve invloed ondervinden van een activiteit. In de fase van werkvoorbereiding moet in het ecologisch werkprotocol de werkwijze voor de uitvoering zijn vastgelegd ten aanzien van deze beschermde soorten.

- De opdrachtnemer zorgt ervoor dat de werkzaamheden conform de afspraken in het ecologisch werkprotocol, waarnemingenformulier (bijlage 6) en eventuele ontheffing plaatsvinden en dat zijn personeel daarover wordt geïnstrueerd. Daarnaast instrueert de opdrachtnemer zijn personeel en eventuele onderaannemers om naar vermogen alert te zijn op de aanwezigheid van overige en streng beschermde planten- en diersoorten en niet-gemarkeerde elementen, die voor of tijdens de werkzaamheden worden aangetroffen. Deze moeten worden gespaard en ontzien;
- Bij werkzaamheden worden vaste rust- en verblijfplaatsen gespaard, behalve indien hier een ontheffing voor is verleend. Hierbij kan gedacht worden aan:
 - jaarrond beschermde nesten en in gebruik zijnde nesten;
 - plaatsen waar overige en streng beschermde vissen en amfibieën paaieren, eieren afzetten, opgroeien of overwinteren;
 - vleermuiskolonies en zomer- en winterverblijfplaatsen in bomen en gebouwen;
 - broedhopen van ringslangen;
 - mierenhopen van de rode bosmier;
 - eekhoornnesten;
 - dassenburchten;
 - hamsterburchten;
- Het uitsteken van beschermde planten, het vangen van beschermde dieren en het elders terugplaatsen of uitzetten gebeurt in alle gevallen onder begeleiding van en op aanwijzing van een ter zake deskundige met kennis van de betreffende soorten of soortengroepen;
- De provincie houdt toezicht op een zorgvuldige uitvoering van het werk;
- Wanneer tijdens de uitvoering van een werk onverwacht blijkt dat overig of streng beschermde soorten aanwezig zijn (of vaste rust- en verblijfplaatsen/groeiplaatsen hiervan) wordt gehandeld volgens de werkwijze zoals beschreven in kader 5.

Kader 5. Handelen bij onvoorzien aantreffen van beschermde soorten

Het kan voorkomen dat tijdens de uitvoering van een werk onvoorzien beschermde soorten worden aangetroffen die tijdens de inspectie over het hoofd zijn gezien of zich tijdens de uitvoering in het plangebied hebben gevestigd. In het geval deze soorten mogelijk negatieve effecten ondervinden van de werkzaamheden, moet de opdrachtnemer direct zijn werkzaamheden op de betreffende locatie stoppen en de provincie hierover in kennis stellen. De soorten die zijn waargenomen en de afspraken die hierover worden gemaakt worden vastgelegd op het waarnemingenformulier.

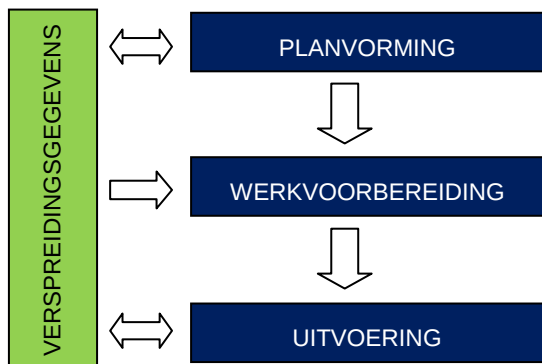
Indien reeds een overtreding van een verbod heeft plaatsgevonden omdat men niet wist dat er beschermde soorten aanwezig waren, wordt dit door de provincie gemeld bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. In overleg wordt dan bepaald hoe de aangebrachte schade kan worden hersteld.

Indien nog geen verbodsbepalingen zijn overtreden en er sprake is van overige beschermde soorten worden de desbetreffende planten en/of dieren zonder schade onder begeleiding van een ter zake deskundige verplaatst dan wel door fasering van werkzaamheden of door middel van planwijziging gespaard. Ook kan het nodig zijn de planning van het project aan te passen.

Wanneer bij het onvoorzien aantreffen van soorten wordt afgeweken van de werkprotocollen in deze gedragscode, dan moet worden voldaan aan de voorwaarden zoals genoemd in paragraaf 2.5. Indien het om streng beschermde soorten gaat moet ontheffing worden aangevraagd.

3.5 Verzamelen, beheren en gebruiken van gegevens

De provincie is verantwoordelijk voor het beschikbaar hebben van verspreidingsgegevens. Figuur 7 geeft het verband weer tussen de projectfasen en het verzamelen en het gebruiken van verspreidingsgegevens. Het beheer van verspreidingsgegevens vindt periodiek plaats en is niet gekoppeld aan een projectfase.

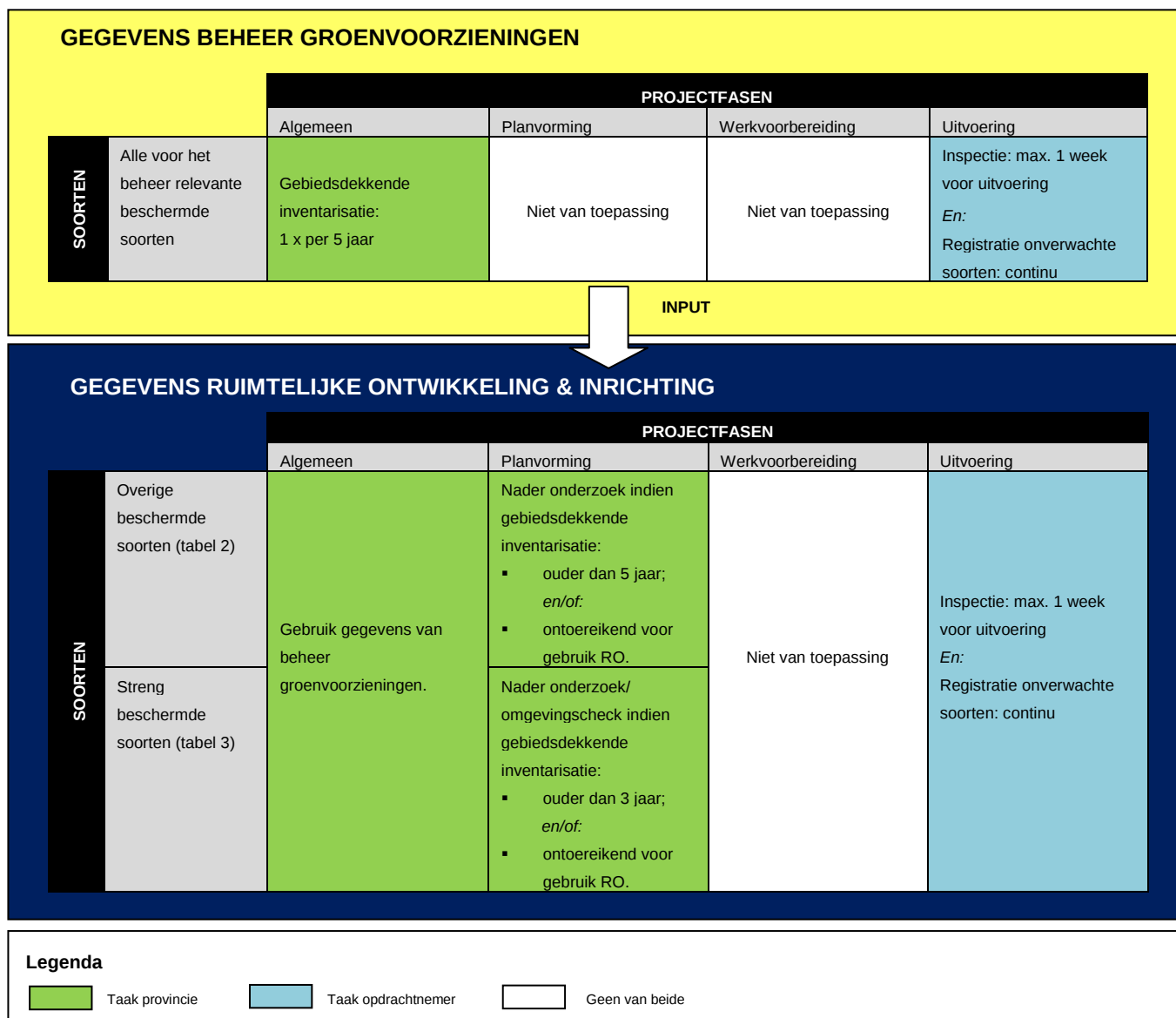

Figuur 7: Gebruik en verzameling verspreidingsgegevens in projectfasen

Zoals af te lezen uit figuur 7 en is beschreven in voorgaande paragrafen worden in alle projectfasen verspreidingsgegevens gebruikt. De fase van planvorming en uitvoering leveren daarnaast ook nieuwe verspreidingsgegevens op. Figuur 8 geeft de gegevensverzameling per projectfase overzichtelijk weer. Daarnaast geldt dat losgekoppeld van de projectfasen periodiek een gebiedsdekkende inventarisatie wordt uitgevoerd.

Hieronder worden algemene aandachtspunten genoemd ten aanzien van het verzamelen en beheren van verspreidingsgegevens. Voor het verzamelen en beheren van verspreidingsgegevens in specifieke projectfasen wordt verwezen naar de aandachtspunten voor de betreffende projectfase in dit hoofdstuk. Algemene aandachtspunten zijn:

- Ten behoeve van de beschikbaarheid van verspreidingsgegevens vindt periodiek een gebiedsdekkende inventarisatie plaats. De inventarisatie is gericht op gegevensverzameling relevant voor de uitvoering van bestendig beheer en onderhoud. Bij ruimtelijke ontwikkelingen worden deze gegevens in de fase van planvorming (paragraaf 3.2) indien nodig aangevuld met waarnemingen uit aanvullend onderzoek;
- (Gebiedsdekkende) inventarisaties worden uitgevoerd door ter zake deskundigen en worden gedocumenteerd. Voor de uitvoering van de inventarisaties wordt gebruik gemaakt van gestandaardiseerde waarnemingsmethoden (in de vorm van protocollen) die zijn vastgesteld door de Gegevensautoriteit Natuur. Bijlage 5 geeft een overzicht van de protocollen die in het kader van de werkzaamheden in deze gedragscode relevant zijn. Het gebruik van deze protocollen wordt afgestemd op soorten die te verwachten zijn en het nut hiervan in relatie tot de uit te voeren werkzaamheden. Een ter zake deskundige beoordeelt en onderbouwd welke protocollen voor de uit te voeren werkzaamheden en de locatie relevant zijn. Indien niet gewerkt wordt volgens de meest gebruikelijke onderzoeksmethoden (zoals beschreven in de protocollen in bijlage 5) moet onderbouwd worden waarom hiervan wordt afgeweken en welke onderzoeksmethoden dan wel worden toegepast;
- De gebiedsdekkende inventarisatiegegevens worden periodiek geactualiseerd met aanvullende soortwaarnemingen die in de fase van planvorming (alleen bij ruimtelijke ontwikkelingen, paragraaf 3.2) en uitvoering (paragraaf 3.4) worden gedaan. Kaartmateriaal wordt hierbij geactualiseerd op basis van nieuwe ter beschikking gekomen gegevens;
- Alle documenten met betrekking tot waargenomen soorten en het bepalen van de werkwijze (gedurende alle projectfasen) worden door de provincie gearhiveerd en minimaal 2 jaar bewaard. Dit omdat de bewijslast voor het handelen conform de goedgekeurde gedragscode ligt bij de gebruiker van de vrijstellingen en het vastleggen van gegevens kan bijdragen aan het voldoen aan de bewijslast.

Figuur 8: Verzameling verspreidingsgegevens in relatie tot projectfase en type werk

3.6 Calamiteiten

Calamiteiten zijn onvoorziene omstandigheden waarbij sprake is van gevaarstelling voor de volksgezondheid of veiligheid. Bij het oplossen van calamiteiten kan een conflict ontstaan met het belang van soortbescherming. Hierdoor kunnen zich situaties voordoen waarbij door calamiteitenbestrijding de regels uit de gedragscode (tijdelijk) niet kunnen worden nageleefd. Er is sprake van een calamiteit wanneer het gaat om:

- levensbedreigende situaties: bijvoorbeeld door overstromingen, brandgevaar of epidemieën;
- situaties waarbij ongevallen kunnen ontstaan: bomen en takhout welke elk moment kunnen vallen, bomen en takhout op de rijbaan, stormschade aan bomen, stagnerend water op de rijbaan of stagnerend water in watergangen langs de rijbaan waardoor water onvoldoende afgevoerd kan worden.

Acties die hieruit voort komen zijn bijvoorbeeld het ophogen van dijken, het kappen van acuut gevaarlijke bomen, het ruimen van stormhout op wegen, het afvoeren van stagnerend water op de rijbaan en het verwijderen van overtollige (water)plantengroei.

De opdrachtnemer dient calamiteiten altijd direct aan de provincie te melden en de benodigde handelingen in overleg af te stemmen. Als vaste rust- en verblijfplaatsen (mogelijk) voorkomen dient, indien de ernst en de urgentie het toelaat, een ter zake deskundige te worden betrokken en zodanig gewerkt te worden dat nadelige effecten voor flora en fauna zoveel mogelijk beperkt blijven. Bij het opheffen van vaste rust- en verblijfplaatsen van streng beschermde soorten en jaarrond beschermde vogelnesten wordt, indien geen sprake is van acuut gevaar, contact opgenomen met Dienst Regelingen van het ministerie van EZ om de te nemen maatregelen af te stemmen.

Wanneer sprake is van acuut gevaar wordt het risico zo snel mogelijk weggenomen en wordt daarna een verslag gemaakt van uitgevoerde handelingen en (mogelijke) schade aan voorkomende vaste rust- en verblijfplaatsen. Dit verslag wordt aan de provincie en Dienst Regelingen ter beschikking gesteld.

4 Werkprotocollen

De werkprotocollen in dit hoofdstuk gaan in op specifieke activiteiten en vormen een aanvulling op de taken en verantwoordelijkheden zoals beschreven in hoofdstuk 3. Per activiteit wordt beschreven welke aandachtspunten gelden voor beschermde flora en fauna met betrekking tot de uitvoering van het werk en de bijbehorende planning.

De maatregelen zoals opgenomen in deze werkprotocollen zijn minimum uitvoeringseisen voor zorgvuldig handelen*, voor de provincie dan wel diens opdrachtnemer.

Zorgplicht

De werkprotocollen in dit hoofdstuk zijn gericht op overige en streng beschermde soorten. Dit omdat voor algemeen beschermde soorten een algehele vrijstelling van ontheffingsplicht geldt. Wel geldt voor alle in het wild levende planten en dieren een zorgplicht. In dit kader moeten nadelige effecten voor dieren en planten (ook voor soorten die niet of algemeen beschermd zijn) worden voorkomen, beperkt of ongedaan worden gemaakt voor zover dit in redelijkheid verwacht kan worden. Naast de regels die in de werkprotocollen worden gesteld aan de uitvoering van activiteiten, wordt daarom altijd de zorgplicht in acht gehouden. Per activiteit moet ter plaatse bekeken worden hoe invulling wordt gegeven aan de zorgplicht. Het gaat hierbij om maatregelen die verstoring of doding van dieren en/of vernietiging van planten voorkomen dan wel beperken. Daarnaast gaat het om de instandhouding van hun verblijfplaatsen/groeiplaatsen.

Ontheffingsaanvraag

Ten aanzien van streng beschermde soorten geldt dat in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting altijd een ontheffing aangevraagd moet worden (zie bijlage 4). Omdat een ontheffingsaanvraag voor streng beschermde soorten vraagt om een beoordeling per situatie en het ministerie van EZ bij het verlenen van een ontheffing of positieve afwijzing ook aanvullende maatregelen kan eisen, is het niet mogelijk maatregelen te formuleren waarmee een ontheffingsaanvraag voorkomen zou kunnen worden.

Maatregelen ten aanzien van streng beschermde soorten die genoemd worden in de navolgende werkprotocollen kunnen wel worden gebruikt bij het aanvragen van een ontheffing. Hierbij geldt dat de gestelde maatregelen in de ontheffing altijd prevaleren boven de maatregelen zoals genoemd in deze gedragscode.

Werkzaamheden buiten deze werkprotocollen

Een aantal werkzaamheden dat behoort tot de categorie bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting is niet opgenomen in de werkprotocollen omdat dit vraagt om maatwerk per situatie. Het gaat hierbij om:

- beheer en onderhoud van ecologische verbindingzones en faunavoorzieningen;
- beheer en onderhoud van natuur- en recreatieterreinen;
- aanleg of reconstructie van grootschalige bouw- en kunstwerken en infrastructuur.

De natuurdoelen in ecologische verbindingzones en natuurerreinen verschillen van gebied tot gebied evenals het soortenspectrum dat hier voorkomt. Het risico met betrekking tot het aantreffen van beschermde soorten is hier groot. Recreatieterreinen staan onder invloed van bestendig gebruik en zijn daarom ook niet meegenomen in de werkprotocollen. Projecten met de aanleg of reconstructie van grootschalige bouw- en kunstwerken en infrastructuur zijn vaak complex en onderhevig aan omvangrijke risico's met betrekking tot gebouwbewonende soorten. Voor alle bovengenoemde werkzaamheden wordt altijd een ter zake deskundige betrokken die een op maat gemaakt maatregelenpakket samenstelt.

Interpretatie risicovolle perioden

Per werkprotocol is een risicokalender opgenomen waaruit is af te lezen in welke periode het beste gewerkt kan worden om negatieve invloed op beschermde soorten te beperken of te voorkomen. Naast de 'voorkeursperiode' wordt een 'meest kwetsbare periode' en een 'minder kwetsbare periode' aangeduid. De aangegeven perioden zijn indicatief; afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden kunnen deze perioden langer dan wel korter zijn. Ook het aangegeven broedseizoen voor vogels is indicatief, het gaat hier om de periode dat in gebruik zijnde vogelnesten aanwezig zijn. Indien overige of streng beschermde soorten in het plangebied voorkomen, wordt de geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden onder begeleiding van een ter zake deskundige vastgelegd in het ecologisch werkprotocol.

De risicokalenders in de werkprotocollen zijn afgestemd op de soorten die mogelijk negatieve invloed ondervinden van de betreffende activiteit. In de risicokalenders zijn kwetsbare perioden weergegeven per soortgroep. Soorten binnen de betreffende soortgroep kunnen in verschillende perioden kwetsbaar zijn. Om er bij het volgen van de risicokalender zeker van te kunnen zijn dat buiten de kwetsbare periode van alle voor het werk relevante soorten gewerkt wordt, is in de risicokalenders uitgegaan van de soorten met de uiterste kwetsbare perioden. Voor meer detailinformatie zijn naast de in deze gedragscode opgenomen risicokalenders voor vogels en tabel-3 soorten ook risicokalenders per soort beschikbaar. Deze zijn te downloaden via: <http://www.hetinvloket.nl> met gebruik van de zoekterm: natuurkalender.

De werkprotocollen zijn afgestemd op de functies die de projectlocatie (op basis van daar voorkomende beheertypen) kan vervullen voor een soortgroep. Voor sommige soortgroepen geldt dat het een bepaalde inspanning vraagt om te bepalen welke functie het gebied exact vervult. Denk bijvoorbeeld aan vleermuizen die bomen kunnen gebruiken als migratieroute of als zomer-, winter- of paarverblijfplaats. De perioden waarin vleermuizen zich schuilhouden in deze verblijfplaatsen zijn in de risicokalender allemaal als kwetsbaar weergegeven maar zijn niet allemaal van toepassing op de betreffende locatie. Van belang is de periode waarin (in het voorbeeld van vleermuizen) de boom een functie vervult voor de soort en dus het type verblijfplaats dat op de locatie aanwezig is. In de periode waarin het gebied geen functie heeft voor vleermuizen kan bestendig beheer en onderhoud gewoon worden uitgevoerd. Voor ruimtelijke ontwikkelingen geldt dat het altijd belangrijk is te onderzoeken welke functie het projectgebied (mogelijk) vervult voor een soort, ook als de soort in de periode van werken niet in het gebied voorkomt. Dit omdat door het uitvoeren van ruimtelijke ontwikkelingen een verblijfplaats (die in een andere periode wordt gebruikt) geheel kan worden opgeheven en hiervoor geschikte compenserende maatregelen* genomen moeten worden.

Tenslotte is het aanpassen van de projectplanning op kwetsbare perioden slechts één van de mogelijk te treffen mitigerende maatregelen. Indien met andere mitigerende maatregelen voorkomen kan worden dat een soort significante negatieve invloed ondervindt van een activiteit, wordt ook gehandeld conform de Flora- en faunawet. Met name voor soorten die geheel of vrijwel geheel het hele jaar door kwetsbaar zijn (zoals bijvoorbeeld libellen en dagvlinders), kan het treffen van alternatieve mitigerende maatregelen uitkomsten bieden.

Korte leeswijzer

In dit hoofdstuk komen per paragraaf de meest voorkomende activiteiten in de vorm van werkprotocollen aan bod. Onderstaand schema geeft een overzicht van de paragraafindeling en laat per activiteit / werkprotocol zien welke soorten hiervan negatieve effecten kunnen ondervinden.

Voor andere (niet in de werkprotocollen opgenomen) activiteiten die kunnen leiden tot negatieve invloed op beschermde soorten moet door een ter zake deskundige een op maat gemaakt maatregelenpakket worden samengesteld.

Soort▶									
▼ Activiteit	vogels	amfibieën	reptielen	vissen	zoogdieren	vleermuizen	vaatplanten	dagvlinders	libellen
4.1 Bestendig beheer en onderhoud									
4.1.1 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen	x	x			x	x	x		
4.1.2 Maaien en klepelen van bermen	x	x	x		x		x	x	
4.1.3 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien en klepelen	x	x	x		x		x		
4.1.4 Schonen van vaarwegen, watergangen en –partijen	x	x	x	x	x		x		x
4.1.5 Baggeren van waterbodems en herprofilering van oevers	x	x	x	x	x		x		x
4.1.6 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair	x		x		x	x	x		
4.2 Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting									
4.2.1 Vellen en rooien van bomen en beplantingen	x	x			x	x	x		
4.2.2 Graafwerkzaamheden	x	x	x		x		x	x	
4.2.3 Afdammen, dempen en graven aan wateren	x	x	x	x	x		x		x
4.2.4 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken	x		x	x	x	x	x		
4.2.5 Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen	Raadpleeg risicokalender voorgaande werkprotocollen								
4.3 Bestrijding ziekten, plagen en invasieve soorten									
-	Raadpleeg risicokalender voorgaande werkprotocollen								

Figuur 9: Paragraafindeling werkprotocollen

4.1 Werkprotocollen bij beheer en onderhoud

4.1.1 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen

(inclusief terugzetten, randensnoei, knotten en waterlot verwijderen)

Het snoeien en dunnen van bomen en beplantingen heeft tot doel deze beplantingen veilig en vitaal te houden. Daartoe behoren ook het dunnen in bossen en het vellen en rooien van individuele bomen of struiken in een rij of groep, bijvoorbeeld naar aanleiding van boomveiligheidscontroles. Wanneer bij de werkzaamheden aan de bomen en beplantingen ook het beheertype wegbermen wordt betreden, moet voor die actie rekening worden gehouden met de planning, maatregelen en specifieke locaties die in paragraaf 4.1.2 zijn opgenomen.

Het vellen, rooien of kappen van bomen anders dan uit een oogpunt van beheer en onderhoud van de opstand, valt onder de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Beheertype

Bomen en beplantingen: struikenrij, struweel, singel, mantel, bos, bosplantsoen, houtwal, hakhout, solitaire boom, boomgroep, boomweide, bomenrij, laan, knotbomen, haag

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ► ▼ Soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	1	1	1	1	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vleermuizen	a	a	a	a	a	a	b	c	c	c	c	c

1: geldt alleen bij de aanwezigheid van dassenburchten, anders valt dit ook onder de voorkeursperiode

Legenda

■ voorkeursperiode

■ meest kwetsbare periode

■ minder kwetsbare periode

a) Winterslaap (winterverblijfplaats)

b) Migratie (tussenverblijfplaats)

c) Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)

d) Paartijd/ migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Snoei- en dunningswerkzaamheden aan bomen worden bij voorkeur uitgevoerd buiten het broedseizoen (indicatief voor het broedseizoen is de periode van 15 maart t/m 15 juli);
- Het verwijderen van waterlot en het uitvoeren van de boomveiligheidscontroles mag jaarrond worden uitgevoerd.

Werken buiten voorkeursperiode

- Werkzaamheden mogen alléén tijdens het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) worden uitgevoerd, mits uit controle is komen vast te staan dat zich in de boom of in de directe omgeving geen broedende vogels, nesten of andere soorten/elementen zoals opgenomen in het waarnemingenformulier bevinden. Voor vellings- en sleepwerkzaamheden in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnde vogelnest is vastgesteld, moet een afstand van minstens 20 meter tot die boom worden aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

Tenzij onderzoek heeft aangetoond dat de betreffende soort niet in het plangebied en / of directe omgeving voorkomt, wordt de periode voor uitvoering van de werkzaamheden aangepast bij:

- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) met holten, spleten of rottingsgaten. Deze worden niet in de periode van 1 november t/m 31 juli geveld in verband met het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli), de voortplantingstijd van de boomkruiper (indicatief 1 april t/m 31 juli) en de winterslaap van overwinterende vleermuizen (indicatief 1 november t/m 15 maart);
- Werkzaamheden in een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht. Werkzaamheden mogen hier alléén plaatsvinden in de periode van 1 oktober tot 1 januari en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bomen met 'bewoonde' horsten, holten of nesten en bomen met vaste verblijfplaatsen van vleermuizen mogen niet worden geveld;
- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarin zich een bewoonde roefvogelhorst of spechtenholte bevindt of waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- en verblijfplaats van vleermuizen of boomkruipers mogen alléén worden uitgevoerd mits 50 meter afstand tot de boom wordt aangehouden. Werkzaamheden moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ter zake deskundige;
- De velrichting wordt altijd van nabijgelegen vaste rust- en verblijfplaatsen afgewend;
- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) met spleten en holten en (mogelijke) verblijfplaatsen van beschermde soorten worden op zodanige wijze verzorgd dat verblijfplaatsen in stand worden gehouden en aanwezige dieren niet worden verstoord. Dit vraagt om een juiste en periodieke snoei en het voorkómen van veranderende groeiomstandigheden;
- Vellingswerkzaamheden en uitsleepwerkzaamheden als gevolg van een dunning binnen één vak worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort als redelijkerwijs mogelijk is;
- Bij het verwijderen van bomen wordt bij calamiteiten de werkwijze gevolgd zoals beschreven in paragraaf 3.6.

4.1.2 Maaien en klepelen van bermen

Het maaien van bermen wordt gecombineerd met het afvoeren van het vrijgekomen materiaal (al dan niet in dezelfde werkgang). Bij klepelen blijft het vrijgekomen materiaal achter in de berm.

Op locaties waar nu klepelbeheer wordt toegepast kan dit worden voortgezet. Het omschakelen van maaien naar klepelen kan alleen wanneer dit geen gevolgen heeft voor de eventueel aanwezige overige en streng beschermde soorten. Dit moet worden bepaald door een ter zake deskundige.

Bermen die momenteel als ecologisch waardevol zijn aangemerkt (ecologische bermen) hebben doorgaans een beheer dat is afgestemd op de soorten die er aanwezig zijn. Dit beheer is zorgvuldig overwogen en voldoet aan de eisen uit deze gedragscode (maaïen na zaadzetting, broedseizoen etc.).

De doelstelling van het maaïen en klepelen is het kort houden van de kruidachtige vegetatie ten einde een stevige grasmat te krijgen en om te voorkomen dat opslag van houtachtige gewassen zich kan ontwikkelen. Dit uit het oogpunt van de verkeersveiligheid (overzicht en zo weinig mogelijk obstakels in de berm). De berm fungeert hier namelijk ook als bergingsplaats.

Beheertypen

Wegbermen:	bebakeningsstroken, (uit)zichthoeken, overhoeken, onderhoudspaden, dijken, recreatiegras, ruigte, zoomvegetatie, ecologische berm, schraalgrasland, heischrale vegetaties
Watergangen inclusief oevers:	greppel/droge sloot en droge delen van sloot, zaksloot en natuurvriendelijke oevers en plas- drasberm
Vaarwegen inclusief oevers:	droge delen oever langs kanalen

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ► ▼ Soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vogels												
Amfibieën												
Reptielen												
Zoogdieren												
Vaatplanten												
Dagvlinders												
Libellen												

Legenda
 voorkeursperiode
 meest kwetsbare periode
 minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

1. Maaiwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd na 15 september en voor 15 maart. In deze periode vindt geen voortplanting van betekenis plaats van vogels, insecten, amfibieën en reptielen en hebben de meeste planten zaad gezet;
2. Maaiwerkzaamheden in bebakeningsstroken en (uit)zichthoeken (op vastgestelde locaties met structureel onderhoud) vinden ten behoeve van de verkeersveiligheid gedurende het gehele jaar door plaats. Wanneer beschermde planten voorkomen dan wordt de groeiplaats ontzien, behalve wanneer werkzaamheden plaatsvinden na bloei en zaadzetting (na 15 september).

Werken buiten voorkeursperiode

- Maaiwerkzaamheden mogen alléén tussen 1 juni en 15 september worden uitgevoerd, wanneer voorafgaand gecontroleerd is en tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels, hun nesten, eieren en jongen en bloeiende, overige en streng beschermde plantensoorten opdat deze tijdens het maaien gespaard worden;
- Maaiwerkzaamheden mogen alléén tussen 15 maart en 1 juni plaatsvinden wanneer er geen overige en streng beschermde diersoorten aanwezig zijn en groeiplaatsen van beschermde planten gespaard worden of gefaseerd gemaaid (zie: andere mitigerende maatregelen).

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

- Maaiwerkzaamheden in de directe omgeving van oppervlaktewater, waar zich een populatie amfibieën bevindt, dienen bij voorkeur niet in de periode juli/augustus uitgevoerd te worden. In deze periode trekken de jonge amfibieën het land op en bevinden deze zich vaak op de (droge) oever;
- Op plaatsen waar broedactiviteiten van laatbroedende vogels (zoals eenden, meerkoet) worden vermoed, wordt maaien uitgesteld tot na 30 september.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Op de groeiplaats van overige en streng beschermde plantensoorten, waardplanten van beschermde soorten en in ecologische bermen breder dan 5 meter wordt de vegetatie niet, gefaseerd of na zaadzetting gemaaid. Dit gebeurt door te maaien na 15 september of door minimaal 25 % van de vegetatie te laten staan en deze bij een volgende maaironde mee te maaien, waarbij weer een andere 25% van de vegetatie blijft overstaan. Op deze manier kunnen deze plantensoorten zich voldoende vermeerderen en blijven de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten gehandhaafd (bijvoorbeeld voor overwintering van insecten);
- Wanneer sprake is van de aanwezigheid van vogels, dan worden de vogels, nesten, hun eieren en jongen voor aanvang van de werkzaamheden actief opgespoord en gespaard. Dat betekent dat locaties met nesten niet worden gemaaid en dat bij de maaiwerkzaamheden een afstand van 5 meter wordt aangehouden;
- In gebieden waar slangen voorkomen die gebruik maken van broedhopen, moeten deze broedhopen worden gespaard, ongeacht of de broedhopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten;
- Bespaar nesten van beschermde mieren, door een beschermingszone* rondom het nest in te stellen met behulp van piketten.

4.1.3 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien en klepelen

Dit betreft maatregelen in de eerste meterstrook langs de verharding (bebakeningsstrook) op maaiveldniveau zoals bermverlaging- of verhoging en bermverharding. Hierbij zijn de bomen die in de bebakeningsstrook aanwezig zijn uitgezonderd van werkzaamheden. De werkzaamheden vinden plaats op basis van noodzaak (monitoring), maar gemiddeld 1 maal per 8 à 10 jaar.

Beheertype

Wegbermen: bebakeningsstroken, (uit)zichthoeken, ruigte, ecologische berm, schraalgrasland, heischrale vegetaties

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt de uitvoeringsdatum van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ► ▼ Soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec	Legenda
													voorkeursperiode
Vogels													meest kwetsbare periode
Amfibieën													minder kwetsbare periode
Reptielen													
Zoogdieren													
Vaatplanten													

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Werkzaamheden vinden gedurende het gehele jaar plaats, behalve wanneer beschermde planten aanwezig zijn of in de directe omgeving beschermde soorten voorkomen die verstoring kunnen ondervinden van de activiteit. Dan wordt de periode van werken afgestemd op bovenstaande risicokalender. Andere beschermde soorten dan planten zijn op de bebakeningsstroken en (uit)zichthoeken zelf niet te verwachten.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

- Indien beschermde planten voorkomen in de bebakeningsstrook, worden werkzaamheden tijdens het vegetatieve seizoen uitgevoerd omdat deze dan herkenbaar zijn om ze uit te steken. Als beschermde planten voorkomen aan de rand van de bebakeningsstrook en deze schade kunnen ondervinden van de activiteit, worden werkzaamheden buiten de kwetsbare periode van planten uitgevoerd, na bloei en zaadzetting (bij voorkeur na 15 september);
- Indien werkzaamheden plaatsvinden tijdens het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) en in de directe omgeving van vogelnesten, dan wordt bij de werkzaamheden een afstand van 5 meter tot het nest aangehouden.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Indien overige en streng beschermde plantensoorten voorkomen in de bebakeningsstrook, worden deze soorten onder begeleiding van een ter zake deskundige uitgestoken en op een andere locatie weer herplant;
- Maaisel mag niet op groeiplaatsen van overige of streng beschermde plantensoorten blijven liggen;
- Bespaar nesten van beschermde mieren, door een beschermingszone rondom het nest in te stellen met behulp van piketten;
- Indien voorgenoemde maatregelen betekenen dat in een deel van de bebakeningsstrook geen werkzaamheden kunnen plaatsvinden, kan hier bij wateroverlast de verkeersveiligheid worden behouden door het graven van ondiepe geulen haaks op de weg om het overvloedige water af te voeren. Vanzelfsprekend moet daarbij eveneens rekening gehouden worden met de locaties waar beschermde soorten aanwezig zijn.

4.1.4 Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen

(inclusief het verwijderen van watervegetatie)

Door het schonen van watergangen en -partijen wordt de functie van de sloot (afvoer van water) veilig gesteld. Hierdoor kan, ook bij overvloedige regenval, de afvoer van regenwater worden gegarandeerd. Dit is in overeenkomst met de schouwplicht vanuit de waterschappen en bevordert daarnaast de verkeersveiligheid. Door het schonen van vaarwegen wordt de functie van de vaarwegen (verbinding over water) veilig gesteld.

Beheertypen

Watergangen inclusief oevers: natte delen sloot, zaksloot, natuurvriendelijke oevers, rietland, moeras

Waterpartijen inclusief oevers: poelen, vennen, meren

Vaarwegen inclusief oevers: kanalen

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ► ▼ Soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vissen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Libellen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Legenda
■ voorkeursperiode
■ meest kwetsbare periode
■ minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Schonen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen en amfibieën. Daarnaast hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. Wel moet in deze periode gelet worden op water- en oevervogels die tot later in het jaar (tot en met september) kunnen broeden. Rondom vogelnesten wordt een beschermingszone ingesteld van 5 meter;

Werken buiten voorkeursperiode

- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde soorten wordt schonen alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ter zake deskundige. Deze houdt (voor vissen en amfibieën) ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten.

Bijzondere aandacht gaat uit naar:

- broedende vogels;
- eiklonpen/ strengen van amfibieën;
- paaiplassen en visbroed van overige en streng beschermde vissen;
- vaste rust- en verblijfplaatsen van zoogdieren, zoals nesten van waterspitsmuis;
- bloeiende of zaadbevattende overige en streng beschermde planten of waardplanten.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Het vrijkomend materiaal wordt direct op de kant (langs de watergang) gedeponeerd en pas na 2 dagen verspreid of afgevoerd. Het water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen en terugvluchten naar het water;
- Het versneld afvoeren van het vrijkomend materiaal is alleen mogelijk langs watergangen waar overige en streng beschermde plantensoorten staan of waar bermen om veiligheidsredenen te smal zijn. Het niet direct afvoeren van maaisel zou hier namelijk kunnen leiden tot een (ongewenste) verrijking van het leefgebied van overige en streng beschermde plantensoorten of onveilige verkeerssituaties;
- Locaties waar (waardplanten van) overige en streng beschermde soorten voorkomen, worden zoveel mogelijk gespaard om de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten te behouden (minimaal 25% van het leefgebied). Voor soorten met een beperkte actieradius* moet minimaal 50% van het leefgebied worden gespaard, denk bijvoorbeeld aan krabbenscheervegetaties waar de groene glazenmaker voorkomt of oevervegetaties waarin de waterspitsmuis voorkomt. Dit gebeurt door op dergelijke plaatsen bijvoorbeeld het ene jaar de linkeroever en het andere jaar, nadat het gemaaide deel voldoende is hersteld, de rechteroever te maaien;
- Wanneer sprake is van overige en streng beschermde soorten, waarvoor bovengenoemde maatregelen onvoldoende garantie bieden voor de gunstige staat van instandhouding, wordt direct na het schonen het op de kant gedeponeerd materiaal gecontroleerd op aanwezigheid van overige en streng beschermde vissen, amfibieën en libellenlarven. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor planten of dieren die in symbiose leven met overige of streng beschermde soorten, zoals grote zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn.

4.1.5 Baggeren van waterbodems en herprofilering oevers

Baggeren en herprofileren betreffen maatregelen die een vaarweg, watervoerende watergang of waterpartij weer terugbrengen in het oorspronkelijk profiel. Dit is in overeenkomst met de schouwplicht vanuit het waterschap om de afwaterende capaciteit van de watergang te garanderen. Door het baggeren wordt de waterkwaliteit verbeterd en kan water van het wegdek en de berm beter worden afgevoerd. Voor de vaarwegen is baggeren noodzakelijk om een vlotte en veilige scheepvaart te garanderen.

Deze gedragscode biedt geen vrijstelling voor achterstallig baggeren en herprofileren. Indien werkzaamheden niet volgens een vaste frequentie worden uitgevoerd (bijvoorbeeld door achterstallig beheer*) worden werkzaamheden aangemerkt als 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Beheertypen

Watergangen inclusief oevers: sloot, plas- drasberm, zaksloten, greppels
 Waterpartijen inclusief oevers: poelen, vennen, meren
 Vaarweg inclusief oevers: kanalen

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels												
Amfibieën												
Reptielen												
Zoogdieren												
Vaatplanten												
Vissen												
Libellen												

Legenda	
	voorkeursperiode
	meest kwetsbare periode
	minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Baggeren en herprofilering van watergangen en waterlopen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen en amfibieën. Daarnaast hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. Wel moet in deze periode gelet worden op water- en oevervogels die tot later in het jaar (tot en met september) kunnen broeden. Rondom vogelnesten wordt een beschermingszone ingesteld van 5 meter;
- Baggerwerkzaamheden in vaarwegen kunnen jaarrond plaatsvinden, behalve bij een watertemperatuur lager dan 10 °C of hoger dan 25 °C. Bij een te lage temperatuur raken vissen en amfibieën inactief waardoor zij niet meer zelfstandig kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water optreden. Indien toch gewerkt wordt in deze periode is extra voorzorg noodzakelijk en wordt een ter zake deskundige betrokken.

Werken buiten voorkeursperiode

- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde soorten wordt baggeren en herprofilering van watergangen en waterlopen alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ter zake deskundige. Deze houdt (voor vissen en amfibieën) ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Bijzondere aandacht gaat uit naar:
 - broedende vogels;
 - eiklomp/ strengen van amfibieën;
 - paaiplassen en visbroed van overige en streng beschermde vissen;
 - vaste rust- en verblijfplaatsen van zoogdieren, zoals nesten van waterspitsmuis;
 - bloeiende of zaadbevattende overige en streng beschermde planten of waardplanten.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Locaties waar (waardplanten van) overige en streng beschermde soorten voorkomen, worden zoveel mogelijk gespaard om de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten te behouden (minimaal 25% van het leefgebied). Voor soorten met een beperkte actieradius moet minimaal 50% van het leefgebied worden gespaard, denk bijvoorbeeld aan krabbenscheervegetaties waar de groene glazenmaker voorkomt. Voorgenoemde houdt in:
 - gefaseerde uitvoering van de maatregelen (bijvoorbeeld door werkzaamheden per oever uit te voeren of stukken watergang over te slaan). Het gespaarde deel wordt pas gebaggerd wanneer het reeds gebaggerde deel voldoende is hersteld óf;
 - de aanwezige overige en streng beschermde soorten tijdelijk isoleren van het deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden óf;
 - waardplanten van beschermde soorten uitsteken en direct na uitvoering weer terug plaatsen onder begeleiding van een ter zake deskundige;
- Ondiepe delen in oeverzones worden gespaard wanneer overige of streng beschermde vissen voorkomen, tenzij uitwijkmogelijkheden voor de soorten beschikbaar zijn. Dit betekent dat bij baggeren van vaarwegen een afstand van 3 meter tot de oever (gerekend vanuit de waterlijn) wordt ontzien;
- Wanneer sprake is van overige en streng beschermde soorten, waarvoor bovengenoemde maatregelen onvoldoende garantie bieden voor de gunstige staat van instandhouding, wordt op de kant gedeponiseerd slib direct gecontroleerd op aanwezigheid van overige en streng beschermde vissen, amfibieën en libellenlarven. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor planten of dieren die in symbiose leven met overige of streng beschermde soorten, zoals grote zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- Indien slib wordt afgevoerd, moeten voorafgaand aan het baggeren, onder begeleiding van een ter zake deskundige, overige en streng beschermde soorten worden weggevangen en uitgezet in vergelijkbaar leefgebied in de directe omgeving waar geen werkzaamheden plaats gaan vinden.

4.1.6 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair

Al het niet groene onderhoud valt onder onderhoud van wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair. Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar en schoon houden van verkeersborden en ook het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking.

Gladheidsbestrijding mag altijd worden uitgevoerd. Dit uit oogpunt van de verkeersveiligheid.

Beheertypen

Wegen en verhardingen

Bouw- en kunstwerken: gebouwen, kunstwerken, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies (inclusief oeverbeschoeiing), rotondes, riool

(Vaar)wegmeubilair: bebording, reflectorpaaltjes, hectometerpaaltjes, bermplanken, verlichting, geleiderails, geluidswerende voorzieningen, rasters

Planning

Werkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting, kunnen meestal jaarrond worden uitgevoerd. De kans op aanwezigheid van overige en streng beschermde soorten is hier minimaal maar niet geheel uit te sluiten. Daarom dient voorafgaand aan de werkzaamheden, net zoals bij alle andere typen activiteiten, wel een inspectie plaats te vinden op de aanwezigheid van beschermde soorten.

Bij onderhoud aan bouw- en kunstwerken moet rekening worden gehouden met de mogelijke aanwezigheid van overig of streng beschermde gebouwbewonende soorten, zoals zoogdieren (steenmarter), vleermuizen, muurplanten, reptielen (muurhagedis) en broedvogels (huismus, uilen, zwaluwen, grote gele kwikstaart). Het moment van uitvoering wordt afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels												
Vaatplanten												
Reptielen												
Zoogdieren												
Vleermuizen	a	a	a	a	a	a	b	b	c	c	c	c

Legenda

voorkeursperiode	a) Winterslaap (winterverblijfplaats)
meest kwetsbare periode	b) Migratie (tussenverblijfplaats)
minder kwetsbare periode	c) Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)
	d) Paartijd/ migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt (naast de inachtneming van de kwetsbare perioden in de risicokalender) gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Planning ten aanzien van specifieke soorten

- Op locaties waar de steenmarter aanwezig is, worden geen werkzaamheden uitgevoerd ten tijde van het voortplantingsseizoen van de steenmarter. Dit loopt indicatief van 31 maart tot en met 30 juni;
- Indien (mogelijk) vleermuizen gebruik maken van een gebouw en deze (mogelijk) schade ondervinden van de activiteiten, dient onderzocht te worden om welk type verblijfplaats het gaat en in welke periode vleermuizen gebruik maken van het gebouw. Hier moet de planning op aan worden gepast;
- Indien jaarrond beschermde nesten of in gebruik zijnde niet jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn, moet gewerkt worden buiten de periode dat deze in gebruik zijn. Indicatief kan hierbij het broedseizoen worden aangehouden dat loopt van 15 maart t/m 15 juli. Wel dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bij onderhoud aan wegverhardingen (inclusief rotondes) en andere verharde oppervlakken worden de in de omgeving aanwezige broedende vogels en andere beschermde planten- en diersoorten niet verstoord. Dit kan door voldoende afstand te bewaren tot de beschermde soorten of door het materieel en materiaal aan te passen in afstemming op de te beschermen soorten;
- In de directe omgeving van leefgebieden van overige en streng beschermde plantensoorten wordt geen chemische onkruidbestrijding toegepast. Hiervan wordt alléén afgeweken als alternatieven (mechanisch, branden) niet mogelijk zijn;
- Groeiplaatsen van beschermde muurplanten blijven behouden. Als vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is, worden onder begeleiding van een ter zake deskundige de muurplanten en muurvegetaties buiten de bloeitijd uitgestoken en elders in geschikt biotoop* teruggeplaatst.

4.2 Werkprotocollen bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

Bij werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting moet er rekening mee worden gehouden dat voor streng beschermde soorten (tabel 3 in bijlage 1) geen vrijstelling mogelijk is. Indien sprake is van verboden handelingen ten aanzien van deze soorten moet hiervoor een ontheffing worden aangevraagd. Het naleven van de onderstaande werkprotocollen zal de negatieve gevolgen verminderen en de kans op het verkrijgen van een ontheffing vergroten. Een ter zake deskundige moet de maatregelen zoals opgenomen in de werkprotocollen specifiek maken voor het project.

4.2.1 Vellen en rooien van bomen en beplantingen

Vellen en rooien van bomen en beplantingen wordt gezien als ruimtelijke ingreep indien het niet gaat om een voortzetting van regulier, cyclisch onderhoud.

Beheertype

Bomen en beplantingen: struikenrij, struweel, singel, mantel, bos, bosplantsoen, houtwal, hakhout, solitaire boom, boomgroep, boomweide, bomenrij, laan, knotbomen, haag

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels												
Amfibieën												
Zoogdieren												
Vaatplanten												
Vleermuizen	a	a	a	a	a	a	b	b	c	c	c	c

1: geldt alleen bij de aanwezigheid van dassenburchten, anders is dit ook voorkeursperiode

Legenda

 voorkeursperiode	a) Winterslaap (winterverblijfplaats)
 meest kwetsbare periode	b) Migratie (tussenverblijfplaats)
 minder kwetsbare periode	c) Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)
	d) Paartijd/ migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Het vellen of rooien van bomen wordt bij voorkeur uitgevoerd buiten het broedseizoen (indicatief voor het broedseizoen is de periode van 15 maart t/m 15 juli).

Werken buiten voorkeursperiode

- Werkzaamheden mogen alléén tijdens het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) worden uitgevoerd, mits uit controle is komen vast te staan dat zich in de boom of in de directe omgeving geen broedende vogels, nesten of andere soorten/elementen zoals opgenomen in het waarnemingenformulier, bevinden. Voor vellings- en sleepwerkzaamheden in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnde vogelnest is vastgesteld, moet een afstand van minstens 20 meter tot die boom worden aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

Tenzij onderzoek heeft aangetoond dat de betreffende soort niet in het plangebied en/of directe omgeving voorkomt, wordt de periode voor uitvoering van de werkzaamheden aangepast bij:

- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) met holten, spleten of rottingsgaten. Deze worden niet in de periode van 1 november t/m 31 juli gevelde in verband met het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli), de voortplantingstijd van de boomarter (indicatief 1 april t/m 31 juli) en de winterslaap van overwinterende vleermuizen (indicatief 1 november t/m 15 maart);
- Werkzaamheden in een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht. Werkzaamheden mogen hier alléén plaatsvinden in de periode van 1 oktober tot 1 januari en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bomen met 'bewoonde' horsten, holten of nesten en bomen met vaste verblijfplaatsen van vleermuizen mogen niet worden gevelde;
- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarin zich een bewoonde roofvogelhorst of spechtenholte bevindt of waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- en verblijfplaats van vleermuizen of boomarters mogen alléén worden uitgevoerd mits 50 meter afstand tot de boom wordt aangehouden. Werkzaamheden moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ter zake deskundige;
- De velrichting wordt altijd van nabijgelegen vaste rust- en verblijfplaatsen afgewend;
- Vellingswerkzaamheden en uitsleepwerkzaamheden binnen één vak worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort is als redelijkerwijs mogelijk;
- Wanneer een lijnvormig element dat dienst doet als migratieroute voor vleermuizen wordt gevelde, moet de lijnvormige structuur hersteld worden. In veel gevallen zal het noodzakelijk zijn om voorafgaand aan het vellen een nieuw lijnelement aan te leggen, welke als alternatieve vliegroute kan fungeren. Wanneer dit niet mogelijk is en de functionaliteit van het leefgebied van de soort niet kan worden gewaarborgd moet een ontheffing worden aangevraagd;
- Bij het verwijderen van bomen wordt bij calamiteiten de werkwijze gevolgd zoals beschreven in paragraaf 3.6.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

4.2.2 Graafwerkzaamheden

De graafwerkzaamheden omvatten tevens de werkzaamheden ten aanzien van kabels en leidingen. Het graven van wateren is apart ondergebracht in paragraaf 4.2.3.

Beheertype

Wegbermen: schraalgrasland, ruigte, recreatiegras, zoomvegetatie, dijken, onderhoudspaden, (uit)zichthoeken, bebakeningsstroken, ecologische berm, heischrale vegetaties

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec	Legenda
▼ Soortgroep													voorkeursperiode meest kwetsbare periode minder kwetsbare periode
Vogels													
Amfibieën													
Reptielen													
Zoogdieren													
Vaatplanten													
Dagvlinders													

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Graafwerkzaamheden vinden bij voorkeur plaats buiten het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) van vogels.

Werken buiten voorkeursperiode

- Graafwerkzaamheden mogen plaatsvinden binnen het broedseizoen van vogels (15 maart tot 15 juli), mits door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden of geborgd wordt dat geen negatief effect optreedt ten aanzien van broedvogels.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

- Op plaatsen waar zich overige en streng beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren bevinden, geschiedt het verwijderen van vegetatie buiten de overwinteringsperiode, de voortplantingsperiode en de trekperioden van deze soorten door te werken buiten de kwetsbare perioden zoals opgenomen in de risicokalender van dit werkprotocol. Op plaatsen waar de zandhagedis wordt verwacht, vinden geen werkzaamheden plaats tijdens de voortplantingsperiode van de soort (maart t/m juni). Van tevoren wegvangen en ongeschikt maken van het terrein door middel van maaien kan het doden en verwonden van deze soorten voorkomen.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Voorafgaand aan graafwerkzaamheden worden overige en streng beschermde planten en waardplanten van overige en streng beschermde soorten, onder begeleiding van een ter zake deskundige, uitgestoken en op een geschikte locatie zo dicht mogelijk bij het huidige leefgebied teruggeplaatst;
- Indien graafwerkzaamheden op grotere schaal plaatsvinden, moet rekening gehouden worden met het ongeschikt raken van foerageergebieden van beschermde soorten, zoals de das of de steenuil. Dit kan de functionaliteit van vaste rust- en verblijfplaatsen van overig en streng beschermde soorten beïnvloeden. Er moeten dan dusdanige mitigerende maatregelen worden getroffen opdat wezenlijke invloed op de gunstige staat van instandhouding van de soort voorkomen wordt. Deze maatregelen worden bepaald door een ter zake deskundige;
- Als het gaat om het graven van sleuven ten behoeve van leidingwerk, moet voorkomen worden dat dieren tijdens migratie in de sleuf kunnen vallen en er niet meer uit kunnen komen. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door het plaatsen van rasters;
- Bespaar nesten van beschermde mieren door een beschermingszone (van minimaal 2 meter) in te stellen met behulp van piketten.

Wanneer na het graven nog andere werkzaamheden moeten plaatsvinden op de vergraven locatie, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging van overige en streng beschermde soorten op het terrein kan optreden. Dit gebeurt als volgt:

- Het vrijhouden van het terrein van beplantingen, bijvoorbeeld door het terrein kaal te houden of dagelijks te gebruiken. Dit voorkomt voor een belangrijk deel de kolonisatie van het terrein door overige en streng beschermde soorten;
- Plaatsen waar de kans bestaat dat overige en streng beschermde amfibieën (bijvoorbeeld rugstreeppad) het bouwrijpe terrein (opnieuw) kunnen koloniseren, worden uitgerasterd (met amfibieënraaster). Andere methoden om te zorgen dat beschermde soorten zich niet (opnieuw) vestigen zijn het terrein tijdelijk kaal en vlak houden, het voorkomen van stagnatie van water of dagelijks te verstoren. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van de vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van al aanwezige soorten;
- Bij de tijdelijke opslag van grond moet worden voorkomen dat soorten als oeverwaluw gaan nestelen in de taluds. Dit kan door middel van het toepassen van flauwe taluds ($> 1:3$).

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

4.2.3 Afdammen, dempen en graven aan wateren

Hieronder vallen alle graafwerkzaamheden aan watergangen, waterpartijen en vaarwegen. Bij graafwerkzaamheden aan vaarwegen en watergangen is dit inclusief het afdammen, leegpompen en dempen.

Beheertypen

Watergangen inclusief oevers: greppel/droge sloot, zaksloot, sloot, plas- drasberm, rietland, moeras, natuurvriendelijke oevers

Waterpartijen inclusief oevers: poelen, meren

Vaarweg inclusief oevers: kanalen

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ► ▼ Soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec	Legenda
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■ voorkeursperiode
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■ meest kwetsbare periode
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■ minder kwetsbare periode
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Vissen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Libellen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Werkzaamheden als het afdammen, leegpompen en dempen of graven van watergangen op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, worden bij voorkeur uitgevoerd in september of oktober. Dat wil zeggen na de voortplantingsperiode van vissen, zoogdieren, amfibieën en reptielen en vóór de winterslaap van amfibieën en reptielen. Dit is ook buiten de periode dat nog visbroed en amfibielarven aanwezig kunnen zijn (van half juli tot en met augustus), welke kwetsbaar zijn in dit vroege levensstadium.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige vissen, amfibieën en libellenlarven kunnen ontsnappen;
- Wanneer zich overige en streng beschermde soorten bevinden in watergangen/waterpartijen/vaarwegen, worden voor aanvang van de werkzaamheden ten behoeve van het dempen van deze beheertypen eerst nieuwe watergangen/waterpartijen/vaarwegen gegraven. De nieuwe watergangen moeten (kunnen) functioneren als leefgebied voor de beschermde soorten voordat de watergangen gedempt worden. Dit kan worden versneld door (een deel van) de aanwezige waterbodem en vegetatie van de te dempen watergang te verplaatsen naar de nieuw aangelegde watergang. Indien de functionaliteit van het leefgebied niet kan worden gewaarborgd moet ontheffing worden aangevraagd;
- Bij het dempen of afdammen van watergangen met beschermde vissen zoals modderkruipers en bittervoorn, worden de vissen weggevangen door de watergang op te delen in compartimenten (van 100 à 200 meter), de waterdiepte te verlagen tot 30 à 40 cm en vervolgens de aanwezige beschermde vissen af te vangen. In het geval de bittervoorn aanwezig is worden ook zoetwatermosselen afgevangen. De afgevangen exemplaren worden zo snel mogelijk onder begeleiding van een ter zake deskundige verplaatst naar een nieuw geschikt leefgebied;
- Bij het leegpompen van een watergang of waterpartij met beschermde amfibieën en libellen worden amfibieën en libellenlarven tijdig weggevangen en in de directe omgeving in een geschikt biotoop uitgezet.

Voorafgaand aan het dempen of vergraven van de watergang wordt deze zoveel mogelijk vrij gemaakt van overige en streng beschermde dieren en planten:

- Wanneer overige en streng beschermde planten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep (voor zover deze ingreep onvermijdelijk is), worden deze onder begeleiding van een ter zake deskundige ruim uitgestoken en op een geschikte locatie zo dicht mogelijk bij het huidige leefgebied geplant;
- Wanneer overige en streng beschermde dieren door de ingreep bedreigd worden, worden deze voorafgaande aan het dempen van de sloot of het vergraven van oevers van watergangen onder begeleiding van een ter zake deskundige weggevangen en teruggeplaatst in geschikte biotopen in de directe omgeving.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

4.2.4 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken

Hieronder vallen alle sloop- en renovatiewerkzaamheden aan bouw- en kunstwerken. Werkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting behoren hier niet toe. De kans op aanwezigheid van overige en streng beschermde soorten is daarbij namelijk minimaal. Bouw- en kunstwerken kunnen van belang zijn voor de volgende soortengroepen: (muur)planten, (broed)vogels (zoals huismus, uilen, zwaluwen en grote gele kwikstaart), zoogdieren (vleermuizen en steenmarter) en reptielen (muurhagedis). Vooral oude gebouwen vormen een geschikt leefgebied voor deze soorten.

Beheertype

Bouw- en kunstwerken: gebouwen, remmingswerken, kunstwerken zoals bruggen, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies, rotondes, riool

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk.

Maand ► ▼ Soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vogels												
Vaatplanten												
Reptielen												
Zoogdieren												
Vissen												
Vleermuizen	a	a	a	a	a	a	b	b	c	c	c	c

Legenda

	voorkeursperiode	a) Winterslaap (winterverblijfplaats)
	meest kwetsbare periode	b) Migratie (tussenverblijfplaats)
	minder kwetsbare periode	c) Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)
		d) Paartijd/migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt (naast de inachtneming van de kwetsbare perioden in de risicokalender) gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Planning ten aanzien van specifieke soorten

- Bij werkzaamheden in het water (zoals aan remmingswerken) wordt, indien beschermde vissen voorkomen of op voorhand niet uit te sluiten zijn, buiten de voortplantingsperiode en winterrust van vissen gewerkt (dat wil zeggen van eind augustus t/m begin november);
- Op locaties waar de steenmarter aanwezig is, worden geen werkzaamheden uitgevoerd ten tijde van het voortplantingsseizoen van de steenmarter. Dit loopt indicatief van 31 maart tot en met 30 juni;
- Indien (mogelijk) vleermuizen gebruik maken van een gebouw, dient onderzocht te worden om welk type verblijfplaats het gaat en in welke periode vleermuizen gebruik maken van het gebouw. Hier moet de planning op aan worden gepast. Werkzaamheden moeten plaatsvinden buiten de periode waarin vleermuizen gebruik maken van het gebouw als paar-, zomer- of winterverblijfplaats (zie risicokalender);

- Als jaarrond beschermde nesten of in gebruik zijnde niet jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn, moet gewerkt worden buiten de periode dat deze in gebruik zijn. Indicatief kan hierbij het broedseizoen worden aangehouden dat loopt van 15 maart t/m 15 juli. Wel dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden;
- Bij de aanwezigheid van de muurhagedis moet gewerkt worden buiten de periode dat deze gebruik maakt van zijn winterverblijfplaats (oktober t/m maart). Verder moeten gaten, holten en spleten in muren moeten zoveel mogelijk worden gespaard.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bouw- en kunstwerken worden vóór de ingreep onderzocht op het voorkomen van onder meer vogels (bijvoorbeeld uilen, huismussen, (gier)zwaluwen en grote gele kwikstaart), reptielen, steenmarters en vleermuizen. Indien vleermuizen (mogelijk) gebruik maken van het gebouw, is jaarrond onderzoek nodig;
- Groeiplaatsen van beschermde muurplanten worden in stand gehouden. Veel muurplanten behoren tot de overige beschermde soorten;
- Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is, worden onder begeleiding van een ter zake deskundige beschermde muurplanten en muurvegetaties in bouw- en kunstwerken buiten de bloeitijd uitgestoken en elders in geschikt biotoop teruggeplaatst (eventueel samen met muurstukken, de aanwezigheid van de vegetatie kan namelijk samenhangen met de soort stenen/cement);
- Als verlichting wordt toegepast in de nabijheid van in gebruik zijnde invliegopeningen of migratieroutes van vleermuizen wordt tussen zonsondergang en zonsopkomst de verlichting dusdanig aangepast dat vleermuizen hier geen hinder van ondervinden. Dit kan door het toepassen van amberkleurige vleermuisvriendelijke verlichting, lagere lichtmasten en door de lampen/armaturen aan de bovenkant af te schermen zodat de verlichting alleen omlaag schijnt;
- Bij substantiële aantasting van groeiplaatsen en verblijfplaatsen van overige en streng beschermde soorten worden maatregelen genomen om bij herontwikkeling van de locatie nieuw leefgebied voor de desbetreffende planten en dieren te creëren. Te denken valt aan het gebruik van speciale mortel voor muurplanten, nestgelegenheden voor zwaluwen en voorzieningen voor vleermuizen.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

4.2.5 Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen

Hiertoe behoren alle bouwwerkzaamheden aan bouw- en kunstwerken en het aanleggen of reconstrueren van wegen en verhardingen. Werkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting behoren niet tot de bouwwerkzaamheden. Bij bouwwerkzaamheden worden op of nabij de bouwplaats broedende vogels, kramende (overige en streng beschermde) zoogdieren en parende en ei-afzettende (overige en streng beschermde) amfibieën en vissen in de te hanteren werkwijze ontzien.

Beheertype

Bouw- en kunstwerken: gebouwen, remmingswerken, kunstwerken zoals bruggen, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies, rotondes, riool

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van het bouwrijp maken of het verharden van het terrein (zoals het verwijderen van bomen en beplantingen en graafwerkzaamheden) afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Kwetsbare perioden zijn op te zoeken in de hiervoor beschreven werkprotocollen van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Er wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

- Bouwwerkzaamheden vinden bij voorkeur plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van de bouwplaats wordt uitstraling naar de omgeving voorkomen. Als verlichting wordt toegepast in de nabijheid van in gebruik zijnde invliegopeningen of migratieroutes van vleermuizen wordt tussen zonsondergang en zonsopkomst de verlichting dusdanig aangepast dat vleermuizen hier geen hinder van ondervinden. Dit kan door het toepassen van amberkleurige vleermuisvriendelijke verlichting, lagere lichtmasten en door de lampen/armaturen aan de bovenkant af te schermen zodat de verlichting alleen omlaag schijnt;
- Werkzaamheden ten behoeve van het bouwrijp maken of het verharden van het terrein, zoals het verwijderen van aanwezige bomen en beplantingen en graafwerkzaamheden, vallen onder de betreffende werkprotocollen in deze gedragscode;
- Voor werkzaamheden in het water (bijvoorbeeld het plaatsen van remmingswerken) wordt de risicokalender van paragraaf 4.2.3 'afdammen, dempen en graven aan wateren' gevolgd.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

Wanneer op locatie geen beschermde soorten aanwezig zijn en men voornemens is te werken in een kwetsbare periode kunnen voorzorgsmaatregelen worden genomen om te voorkomen dat beschermde soorten zich vestigen in het plangebied. Hierbij moet worden gedacht aan de volgende maatregelen:

- In perioden dat niet of nauwelijks gewerkt wordt toch activiteiten in het plangebied uitvoeren waardoor vestiging van beschermde soorten wordt voorkomen omdat er niet voldoende rust is. Verstoring mag alleen worden toegepast ter voorkoming van vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van aanwezige soorten;
- Houd voor en tijdens het broedseizoen kruidachtige vegetaties die grote oppervlakten beslaan en oever- en rietvegetaties kort door deze regelmatig te maaien. Dit voorkomt dat (grondbroedende) vogels zich op de projectlocatie zullen nestelen. Vestiging van broedvogels kan ook worden voorkomen door het plaatsen van wapperende linten op geschikte broedlocaties;
- Voorkom de aanwezigheid van steile taluds bij aanleg van gronddepots zodat oeverwaluwen zich niet vestigen. Dit kan door het toepassen van flauwe taluds (> 1:3);

- Plaatsen waar de kans bestaat dat overige en streng beschermde amfibieën (bijvoorbeeld rugstreeppad) het bouwrijpe terrein (opnieuw) kunnen koloniseren, worden uitgerasterd (met amfibieën raster). Andere methoden om te zorgen dat beschermde soorten zich niet (opnieuw) vestigen zijn het terrein tijdelijk kaal en vlak houden, het voorkomen van stagnatie van water of dagelijks te verstoren. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van de vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van al aanwezige soorten;
- Sluit watergangen tijdig af van het watersysteem waardoor beschermde soorten watergebonden dieren zoals vissen en amfibieën zich niet makkelijk kunnen vestigen in het plangebied.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

4.3 Werkprotocol bij bestrijding ziekten, plagen en invasieve soorten

Het gaat hierbij om de bestrijding van niet beschermde soorten waar mogelijk beschermde soorten negatieve effecten van kunnen ondervinden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan bestrijding van distels, Japanse duizendknoop, Amerikaanse vogelkers, eikenprocessierups en grote waternavel.

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering (waar mogelijk) afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Voor werkzaamheden als het aanpassen van maaibeheer of het verwijderen van beplanting ten behoeve van de bestrijding van invasieve soorten worden de risicokalenders gevolgd zoals opgenomen in de werkprotocollen 'maaieren en klepelen van bermen' (paragraaf 4.1.2) en 'vellen en rooien van bomen en beplantingen' (paragraaf 4.2.1). Voor de bestrijding van invasieve waterplanten wordt de risicokalender gevolgd die is opgenomen in het werkprotocol 'schonen van vaarwegen, watergangen en –partijen' (paragraaf 4.1.4).

Maatregelen en specifieke locaties

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- De aanpassing van maaibeheer valt niet onder bestendig beheer maar onder een ruimtelijke ontwikkeling omdat het een verandering in beheer betreft. Wel dient met dezelfde risico's rekening gehouden te worden als beschreven in het werkprotocol 'maaieren en klepelen van bermen' (paragraaf 4.1.2). Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat (omdat het een ruimtelijke ontwikkeling betreft) beoordeeld wordt of de aanpassing van het maaibeheer leidt tot wezenlijke invloed op de regionale staat van instandhouding van de beschermde soorten;
- Ter bestrijding van de eikenprocessierups mag niet met middelen gespoten worden op plaatsen waar beschermde vlinders voorkomen. Als er op deze plaatsen veel overlast van de brandharen is, worden nesten en rupsen mechanisch of thermisch bestreden door middel van zuigen of branden. In het kader van de algemene zorgplicht worden op locaties waar geen beschermde vlinders maar wel andere vlindersoorten voorkomen, biologische bestrijdingsmiddelen alleen toegepast na een zorgvuldige afweging. Bespuitingen dienen alleen plaats te vinden als grote hoeveelheden rupsen verwacht worden op plaatsen waar veel mensen in contact kunnen komen met brandharen. Maak voor het bepalen van de juiste bestrijdingsmethode gebruik van het 'beslisschema beheersing eikenprocessierups uit Leidraad Beheersing Eikenprocessierups Update 2008' (Min. van LNV, 2008);
- Om te weten waar welke beschermde vlinders voorkomen, wordt voor de bestrijding van de eikenprocessierups gebruik gemaakt van de beheerkaarten van de Vlinderstichting, te downloaden op de website www.vlinderstichting.nl. Kaarten zijn beschikbaar van zes provincies, namelijk: Drenthe, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant, Overijssel en Zuid-Holland. In de andere zes provincies mag alleen met middelen gespoten worden indien uit nader onderzoek naar beschermde vlinders blijkt dat deze niet op locatie aanwezig zijn.

Bijlagen

Bijlage 1 Afkortingen en begrippen

AMvB:	Algemene Maatregel van Bestuur
DEC:	Dierenexperimentencommissie
HR:	Habitatrichtlijn
IPO:	Interprovinciaal overleg
Ministerie van EZ:	ministerie van Economische Zaken
VR:	Vogelrichtlijn

Achterstallig beheer: er is sprake van achterstallig beheer wanneer werkzaamheden niet volgens de gebruikelijke en noodzakelijke frequentie zijn uitgevoerd.

Actieradius: de maximale afstand die een dier zich dagelijks verplaatst van zijn nest- of rustplaats. Er wordt ook de maximale afstand onder verstaan die de grote meerderheid van individuen van een diersoort kan afleggen op zoek naar een nieuw leefgebied.

Algemene Maatregel van Bestuur: dit is een besluit van de regering waarin de inhoud van een wet nader is uitgewerkt.

Bebakeningsstrook: strook van 1 à 1,5 meter direct grenzend aan de verharding welke intensiever wordt onderhouden ten einde te zorgen voor een goede afvoer van water van het wegdek en een goed zicht op bebordingen en bewegwijzering.

Beschermingszone: zone die wordt aangegeven middels een markering waarbinnen geen werkzaamheden mogen plaatsvinden om verstoring van fauna te voorkomen.

Biotoop: natuurlijke omgeving waarin een plant of dier kan leven en zich kan voortplanten.

Broedgeval: iedere locatie waar een bewoond nest is vastgesteld of waarvan op basis van het vastgestelde territorium moet worden aangenomen dat er een bewoond nest aanwezig is.

Compenserende maatregelen: indien de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats niet behouden kan worden moeten compenserende maatregelen worden getroffen. Compensatie kan plaatsvinden binnen of buiten het plangebied. Van belang is dat de gunstige staat van instandhouding van de soort als geheel niet in het geding komt.

Cumulatie: effect dat ontstaat door een samenloop van omstandigheden/ maatregelen, bijvoorbeeld in tijd of ruimte, welke apart van elkaar geen of minder effect hebben.

Dierexperimentencommissie (DEC)-protocol: richtlijnen over hoe te handelen bij het vangen van (zoog)dieren.

Ecologisch werkprotocol: in dit protocol staat omschreven welke maatregelen getroffen moeten worden om effecten op beschermde soorten te voorkomen. De maatregelen genoemd in de werkprotocollen van deze gedragscode worden op maat gemaakt voor de projectlocatie en het type werk. Bij afwijking van de werkprotocollen in deze gedragscode dient overtuigend te worden gemotiveerd dat de gekozen alternatieve werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als de in de gedragscode beschreven gedragsregel, dan wel een gunstiger effect heeft.

Lichte toets: voor soorten van tabel 1 en tabel 2 is de lichte toets van toepassing. Deze toets houdt in dat de werkzaamheden het voortbestaan van de soort niet in gevaar mogen brengen.

Mitigerende maatregelen: mitigerende maatregelen zijn gericht op het voorkomen van negatieve effecten van een activiteit op soorten die binnen het plangebied aanwezig zijn. Van belang is dat wordt voorkomen dat de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaatsen wordt aangetast.

Omgevingscheck: een omgevingscheck is nodig als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door de ingreep zal verdwijnen. Door een ter zake deskundige moet vastgesteld worden of er voldoende gelegenheid is voor de soort om zelfstandig een vervangend nest te vinden in de omgeving.

Populatie: een groep organismen van dezelfde soort die samen zichzelf in stand proberen te houden.

Positieve afwijzing: een beschikking waarin goedkeuring wordt gegeven voor de maatregelen ter voorkoming van het overtreden van verbodsbepalingen. Deze goedkeuring heeft de vorm van een afwijzing van de ontheffingsaanvraag. Dit komt voor als ontheffing is aangevraagd, maar er door de voorgestelde mitigerende maatregelen geen overtreding van de verbodsbepalingen plaatsvindt. Voor streng beschermde soorten en jaarrond beschermde nesten geldt dat geen ontheffing kan worden verkregen van de verbodsbepalingen voor anders dan een bij de wet genoemd belang, maar wel een positieve afwijzing indien verbodsbepalingen door mitigerende maatregelen niet worden overtreden.

Ter zake deskundige: een persoon die:

- op HBO, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied); en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of –bescherming.

Uitgebreide toets: voor soorten van tabel 3 en vogelsoorten is de uitgebreide toets van toepassing. Deze toets houdt in dat de werkzaamheden het voortbestaan van de soort niet in gevaar mogen brengen, dat er geen alternatief is voor de activiteit en dat de activiteit past binnen een bepaald belang (zie bijlage 4). In sommige gevallen gelden bovendien aanvullende toetsingscriteria. Als het gaat om een ontheffingsaanvraag in het kader van bestendig beheer en onderhoud in landbouw of bosbouw, of bestendig gebruik, of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting én het gaat om soorten van tabel 3 of vogelsoorten, dan wordt extra getoetst op het volgende criterium: de werkzaamheden moeten zodanig uitgevoerd worden dat er sprake is van 'zorgvuldig handelen'.

Vrijstelling of ontheffing: het verschil tussen vrijstelling en ontheffing is van wetstechnische aard. Een vrijstelling is een algemeen geldende uitzondering op een wettelijk verbod voor een (bepaalde) categorie van gevallen. Een ontheffing is een besluit waarbij in een individueel concreet geval een uitzondering op een wettelijk verbod wordt gemaakt.

Wezenlijke invloed: hiermee wordt bedoeld op wezenlijke *negatieve* invloed op de soort. Of sprake is van wezenlijk negatieve invloed op de soort is onder meer afhankelijk van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. Daarnaast is het van belang of de populatie een negatief effect zélf teniet kan doen. Als het negatieve effect van tijdelijke aard is, kan de betreffende populatie van de soort zich gemakkelijker herstellen dan wanneer het gaat om een aanhoudend negatief effect. Over het algemeen is eerder sprake van wezenlijke invloed op een soort bij zeldzame soorten dan bij algemene soorten.

Dit negatief effect kan teniet worden gedaan doordat er bijvoorbeeld voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar een volwaardig leefgebied elders. Bij soorten die zich niet over grote afstanden kunnen verplaatsen, dus waarvan de uitwijkmogelijkheid gering is, zoals amfibieën, reptielen en veel soorten insecten en planten, is eerder sprake van wezenlijke invloed dan bij soorten die zich over grotere afstanden kunnen verplaatsen.

Zorgvuldig handelen of algemene zorgplicht: zorgvuldig handelen houdt o.a. in dat er geen 'wezenlijke invloed' is op beschermde soorten en dat schade aan soorten zo veel mogelijk wordt voorkomen. Het begrip 'zorgvuldig handelen' in de AMvB moet onderscheiden worden van de algemene zorgplicht. De algemene zorgplicht houdt een algemeen beschaafd en fatsoenlijk handelen in. Zorgvuldig handelen gaat verder: de aanvrager moet actief optreden om alle mogelijke schade aan de soort te voorkomen. Wat dat in de praktijk betekent, verschilt van geval tot geval. De werkwijze kan bijvoorbeeld worden aangepast (bijv. van binnen naar buiten maaien of een talud afdekken) of er worden compenserende maatregelen genomen.

Bijlage 2 Indeling beschermde soorten uit Vrijstellingsbesluit

Het Besluit van 10 september 2004, houdende wijziging van een aantal algemene maatregelen van bestuur in verband met wijziging van artikel 75 van de Flora- en faunawet en enkele andere wijzigingen, ook wel 'Vrijstellingsbesluit' of 'AMvB art. 75' genoemd, onderscheidt drie categorieën beschermde soorten:

Tabel 1 - Algemeen beschermde soorten: algemene vrijstelling van ontheffingsplicht

Het betreft een aantal algemeen voorkomende planten- en diersoorten, waarvoor in beginsel een vrijstelling van de ontheffingsplicht geldt indien men voldoende algemene voorzorgsmaatregelen neemt.

Tabel 2 - Overige beschermde soorten: vrijstelling met gedragscode of ontheffing

Het betreft een aantal minder algemene, veelal zeldzame en/of bedreigde soorten waarvoor altijd een ontheffing vereist is voor schadelijke ingrepen, tenzij men werkt met behulp van een door de minister van EZ goedgekeurde gedragscode. Er geldt alleen een vrijstelling als sprake is van bestendig beheer en onderhoud, bestendig gebruik, ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Er moeten voldoende voorzorgsmaatregelen worden genomen ten behoeve van de instandhouding van deze soorten.

Tabel 3 - Streng beschermde soorten: vrijstelling met gedragscode of ontheffing

Dit zijn zeldzame en veelal bedreigde soorten. Het betreft soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn (Europese bescherming) en door het ministerie per AMvB nog aanvullend aangewezen soorten welke zijn opgenomen in bijlage 1 van de AMvB (Nederlandse bescherming).

Voor bestendig beheer geldt een vrijstelling van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet indien gewerkt wordt met een goedgekeurde gedragscode. Dit geldt ook voor bestendig gebruik, uitgezonderd voor soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn.

Voor ruimtelijke ontwikkeling en inrichting geldt dat wanneer streng beschermde soorten schade ondervinden van de werkzaamheden, altijd een ontheffing aangevraagd moet worden. Er geldt dan geen vrijstelling met gedragscode.

Ongeacht de beschermingsstatus van de soort geldt altijd de algemene zorgplicht.

Vogels

De inheemse vogelsoorten van Nederland zijn niet in de tabellen opgenomen. Alle vogels die van nature in Nederland voorkomen zijn in de Flora- en faunawet opgenomen als streng beschermde soort. Werkzaamheden of gebruik van ruimte waarbij vogels worden gedood of verontrust, of waardoor hun nesten, eieren of vaste rust- of verblijfplaatsen worden verstoord of vernietigd, zijn verboden. Voor werkzaamheden die zijn opgenomen in deze gedragscode die zijn te kwalificeren als bestendig beheer en onderhoud geldt een vrijstelling wanneer wordt gehandeld volgens de gedragscode. Voor alle andere werkzaamheden moet een ontheffing aangevraagd worden.

Tijdens de uitvoering van werkzaamheden moet rekening gehouden worden met het broedseizoen van vogels. De Flora- en faunawet kent geen standaardperiode voor het broedseizoen. Van belang is of er sprake is van een broedgeval*. Verblijfplaatsen van vogels die hun nestplaats en de directe omgeving daarvan het hele jaar gebruiken, zijn jaarrond beschermd.

Slechts een beperkt aantal soorten bewoont het nest permanent of keert elk jaar terug naar hetzelfde nest. De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat om een nieuw nest te maken. Deze vogelnesten voor eenmalig gebruik vallen alleen tijdens het broedseizoen onder de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet.

Nesten die het hele jaar door zijn beschermd

Op de volgende categorieën van nesten zijn de verbodsbepalingen van artikel 11 van de Flora- en faunawet ook buiten het broedseizoen van toepassing:

1. Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats (voorbeeld: steenuil).
2. Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeeld: roek, gierzwaluw en huismus).
3. Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeeld: ooievaar, kerkuil en slechtvalk).
4. Nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen (voorbeeld: boomvalk, buizerd en ransuil).

In deze bijlage van de gedragscode is een indicatieve lijst gevoegd van vogels met jaarrond beschermde nesten (zie pagina 68). Deze lijst is afkomstig uit de 'Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten' die beschikbaar is gesteld door Dienst Regelingen (2009). De lijst kan worden gebruikt als hulpmiddel bij het bepalen of ontheffing nodig is of dat maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van voortplantings- en vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels te behouden. De functionaliteit kan bijvoorbeeld gewaarborgd worden door het nemen van mitigerende maatregelen. Op de lijst met jaarrond beschermde nesten kunnen uitzonderingen ontstaan waardoor het nest van een bepaalde soort toch niet jaarrond beschermd is.

Nesten die niet het hele jaar door zijn beschermd

Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen (voorbeeld: oeverzwaluw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd. Deze vallen onder categorie 5. Deze soorten vragen extra onderzoek, ook al zijn hun nesten niet jaarrond beschermd. Categorie 5-soorten zijn namelijk wel jaarrond beschermd als zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden dat rechtvaardigen.

Omgevingscheck

Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door de ingreep zal verdwijnen is altijd een omgevingscheck nodig. Door een deskundige moet dan worden vastgesteld of er voldoende gelegenheid voor de betreffende soort is om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te zoeken/bouwen. Indien dit niet voor handen is, dan dient, voor zover mogelijk, alternatieve nestgelegenheid aangeboden te worden. Indien dat niet mogelijk is, dient ontheffing aangevraagd te worden. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen onder welke categorie nest een voorkomende vogelsoort valt.

Deze gedragscode heeft betrekking op soorten die zijn opgenomen in de tabellen 2 en 3 van de AMvB art. 75 (versie 16 juni 2005). Hierin is tevens de Rode Lijst van 2004 opgenomen (^R).

Tabel 2: overige soorten

Zoogdieren

damhart ^R	<i>Dama dama</i>
edelhert	<i>Cervus elaphus</i>
eekhoorn	<i>Sciurus vulgaris</i>
grijze zeehond ^R	<i>Halichoerus grypus</i>
grote bosmuis ^R	<i>Apodemus flavicollis</i>
steenmarter	<i>Martes foina</i>
wild zwijn	<i>Sus scrofa</i>

Reptielen en amfibieën

alpenwatersalamander	<i>Triturus alpestris</i>
levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara</i>

Dagvlinders

moerasparelmoervlinder ^R	<i>Euphydryas aurinia</i>
vals heideblauwtje ^R	<i>Lycaeides idas</i>

Vissen

kleine modderkruiper	<i>Cobitis taenia</i>
meerval	<i>Silurus glanis</i>
rivierdonderpad	<i>Cottus gobio</i>

Vaatplanten

aangebrande orchis ^R	<i>Orchis ustulata</i>
aapjesorchis ^R	<i>Orchis simia</i>
beenbreek ^R	<i>Narthecium ossifragum</i>
bergklokje	<i>Campanula rhomboidalis</i>
bergnachtorchis ^R	<i>Platanthera chlorantha</i>
bijenorchis	<i>Ophrys apifera</i>
blaasvaren ^R	<i>Cystopteris fragilis</i>
blauwe zeedistel	<i>Eryngium maritimum</i>
bleek bosvogeltje ^R	<i>Cephalanthera damasonium</i>
bokkenorchis ^R	<i>Himantoglossum hircinum</i>
brede orchis ^R	<i>Dactylorhiza majalis majalis</i>
bruinrode wespenorchis ^R	<i>Epipactis atrorubens</i>
daslook	<i>Allium ursinum</i>
dennenorchis ^R	<i>Goodyera repens</i>

Vervolg tabel 2: overige soorten

duitse gentiaan ^R	<i>Gentianella germanica</i>
franjugentiaan ^R	<i>Gentianella ciliata</i>
geelgroene wespenorchis ^R	<i>Epipactis muelleri</i>
gele helmblom	<i>Pseudofumaria lutea</i>
gevlekte orchis ^R	<i>Dactylorhiza maculata</i>
groene nachtorchis ^R	<i>Coeloglossum viride</i>
groensteel ^R	<i>Asplenium viride</i>
grote keverorchis ^R	<i>Listera ovata</i>
grote muggenorchis ^R	<i>Gymnadenia conopsea</i>
gulden sleutelbloem ^R	<i>Primula veris</i>
harlekijn ^R	<i>Orchis morio</i>
herfstschroeforchis ^R	<i>Spiranthes spiralis</i>
hondskruid ^R	<i>Anacamptis pyramidalis</i>
honingorchis ^R	<i>Herminium monorchis</i>
jeneverbes ^R	<i>Juniperus communis</i>
klein glaskruid	<i>Parietaria judaica</i>
kleine keverorchis ^R	<i>Listera cordata</i>
kleine zonnedaauw ^R	<i>Drosera intermedia</i>
klokjesgentiaan ^R	<i>Gentiana pneumonanthe</i>
kluwenklokje ^R	<i>Campanula glomerata</i>
koraalwortel ^R	<i>Corallorhiza trifida</i>
kruisbladgentiaan ^R	<i>Gentiana cruciata</i>
lange ereprijs	<i>Veronica longifolia</i>
lange zonnedaauw ^R	<i>Drosera anglica</i>
mannetjesorchis ^R	<i>Orchis mascula</i>
maretak	<i>Viscum album</i>
moeraswespenorchis ^R	<i>Epipactis palustris</i>
muurbloem ^R	<i>Erysimum cheiri</i>
parnassia ^R	<i>Parnassia palustris</i>
pijlscheefkelk ^R	<i>Arabis hirsuto sagittata</i>
poppenorchis ^R	<i>Aceras anthropophorum</i>
prachtklokje	<i>Campanula persicifolia</i>
purperorchis ^R	<i>Orchis purpurea</i>
rapunzelklokje ^R	<i>Campanula rapunculus</i>
rechte driehoeksvaren ^R	<i>Gymnocarpium robertianum</i>
rietorchis	<i>Dactylorhiza majalis praetermissa</i>
ronde zonnedaauw ^R	<i>Drosera rotundifolia</i>

Vervolg tabel 2: overige soorten

rood bosvogeltje ^R	<i>Cephalanthera rubra</i>
ruig klokje	<i>Campanula trachelium</i>
schubvaren ^R	<i>Ceterach officinarum</i>
slanke gentiaan ^R	<i>Gentianella amarella</i>
soldaatje ^R	<i>Orchis militaris</i>
spaanse ruiter ^R	<i>Cirsium dissectum</i>
steenanjel ^R	<i>Dianthus deltoides</i>
steenbreekvaren	<i>Asplenium trichomanes</i>
stengelloze sleutelbloem ^R	<i>Primula vulgaris</i>
stengelomvattend havikskruid ^R	<i>Hieracium amplexicaule</i>
stijf hardgras ^R	<i>Catapodium rigidum</i>
tongvaren	<i>Asplenium scolopendrium</i>
valkruid ^R	<i>Arnica montana</i>
veenmosorchis ^R	<i>Hammarbya paludosa</i>
veldgentiaan ^R	<i>Gentianella campestris</i>
veldsalie ^R	<i>Salvia pratensis</i>
vleeskleurige orchis ^R	<i>Dactylorhiza incarnata</i>
vliegenorchis ^R	<i>Ophrys insectifera</i>
vogelnestje ^R	<i>Neottia nidus-avis</i>
voorjaarsadonis	<i>Adonis vernalis</i>
wantsenorchis ^R	<i>Orchis coriophora</i>
waterdrieblad ^R	<i>Menyanthes trifoliata</i>
weideklokje ^R	<i>Campanula patula</i>
welriekende nachtorchis ^R	<i>Platanthera bifolia</i>
wilde gage ^R	<i>Myrica gale</i>
wilde herfsttijloos	<i>Colchicum autumnale</i>
wilde kievitsbloem ^R	<i>Fritillaria meleagris</i>
wilde marjolein	<i>Origanum vulgare</i>
wit bosvogeltje ^R	<i>Cephalanthera longifolia</i>
witte muggenorchis ^R	<i>Pseudorchis albida</i>
zinkviooltje ^R	<i>Viola lutea calaminaria</i>
zomerklokje ^R	<i>Leucorum aestivum</i>
zwartsteel	<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>

Kevers

vliegend hert	<i>Lucanus cervus</i>
---------------	-----------------------

Kreeftachtigen

rivierkreeft	<i>Astacus astacus</i>
--------------	------------------------

Tabel 3: soorten bijlage IV HR/bijlage 1 AMvB

Bijlage 1 AMvB

Zoogdieren

das	<i>Meles meles</i>
boomarter ^R	<i>Martes martes</i>
eikelmuis ^R	<i>Eliomys quercinus</i>
gewone zeehond ^R	<i>Phoca vitulina</i>
veldspitsmuis ^R	<i>Crocidura leucodon</i>
waterspitsmuis ^R	<i>Neomys fodiens</i>

Reptielen en amfibieën

adder ^R	<i>Vipera berus</i>
hazelworm ^R	<i>Anguis fragilis</i>
ringslang ^R	<i>Natrix natrix</i>
vinpootsalamander ^R	<i>Triturus helveticus</i>
vuursalamander ^R	<i>Salamandra salamandra</i>

Vissen

beekprik ^R	<i>Lampetra planeri</i>
bittervoorn ^R	<i>Rhodeus cericeus</i>
elrits ^R	<i>Phoxinus phoxinus</i>
gestippelde alver ^R	<i>Alburnoides bipunctatus</i>
grote modderkruiper ^R	<i>Misgurnus fossilis</i>
rivierprik	<i>Lampetra fluviatilis</i>

Dagvlinders

bruin dikkopje ^R	<i>Erynnis tages</i>
dwerghlauwtje ^R	<i>Cupido minimus</i>
dwergdikkopje ^R	<i>Thymelicus acteon</i>
groot geaderd witje ^R	<i>Aporia crataegi</i>
grote ijsvogelvinder ^R	<i>Limenitis populi</i>
heideblauwtje ^R	<i>Plebejus argus</i>
iepepage ^R	<i>Strymonidia w-album</i>
kalkgraslanddikkopje ^R	<i>Spialia sertorius</i>
keizersmantel ^R	<i>Argynnis paphia</i>
klaverblauwtje ^R	<i>Cyaniris semiargus</i>
purperstreepparelmoervlinder ^R	<i>Brenthis ino</i>
rode vuurvinder ^R	<i>Palaeochrysophanus hippothoe</i>
rouwmantel ^R	<i>Nymphalis antiopa</i>
tweekleurig hooibeestje ^R	<i>Coenonympha arcania</i>
veenbesparelmoervlinder ^R	<i>Bolaria aquilonais</i>
veenhooibeestje ^R	<i>Coenonympha tullia</i>
veldparelmoervlinder ^R	<i>Melitaea cinxia</i>
woudparelmoervlinder ^R	<i>Melitaea diamina</i>
zilervlek ^R	<i>Clossiana euphrosyne</i>

Vervolg tabel 3: soorten bijlage IV HR/bijlage 1 AMvB

Vaatplanten

groot zeegras^R *Zostera marina*

Bijlage IV HR

Zoogdieren

baardvleermuis	<i>Myotis mystacinus</i>
bechstein's vleermuis ^R	<i>Myotis bechsteinii</i>
bever ^R	<i>Castor fiber</i>
bosvleermuis	<i>Nyctalus leisleri</i>
brandt's vleermuis ^R	<i>Myotis brandtii</i>
bruinvis ^R	<i>Phocoena phocoena</i>
euraziatische lynx	<i>Lynx lynx</i>
franjestaat ^R	<i>Myotis nattereri</i>
gewone dolfin	<i>Delphinus delphis</i>
gewone dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>
gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>
grijze grootoorvleermuis ^R	<i>Plecotus austriacus</i>
grote hoefijzerneus	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>
hamster ^R	<i>Cricetus cricetus</i>
hazelmuis ^R	<i>Muscardinus avellanarius</i>
ingekorven vleermuis ^R	<i>Myotis emarginatus</i>
kleine dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>
kleine hoefijzerneus ^R	<i>Rhinolophus hipposideros</i>
laatvlieger	<i>Eptesicus serotinus</i>
meervleermuis	<i>Myotis dasycneme</i>
mopsvleermuis	<i>Barbastella barbastellus</i>
nathusius' dwergvleermuis	<i>Pipistrellus nathusii</i>
noordse woelmuis ^R	<i>Microtus oeconomus</i>
otter ^R	<i>Lutra lutra</i>
rosse vleermuis	<i>Nyctalus noctula</i>
tuimelaar ^R	<i>Tursiops truncatus</i>
tweekleurige vleermuis	<i>Vespertilio murinus</i>
vale vleermuis ^R	<i>Myotis myotis</i>
watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>
wilde kat	<i>Felis silvestris</i>
witflankdolfijn	<i>Lagenorhynchus acutus</i>
witsnuitdolfijn	<i>Lagenorhynchus albirostris</i>

Vissen

houting	<i>Conegonus oxyrrhynchus</i>
steur ^R	<i>Acipenser sturio</i>

Vervolg tabel 3: soorten bijlage IV HR/bijlage 1 AMvB

Vervolg Bijlage IV HR

Reptielen en amfibieën

boomkikker ^R	<i>Hyla arborea</i>
geelbuikvuurpad ^R	<i>Bombina variegata</i>
gladde slang ^R	<i>Coronella austriacus</i>
heikikker ^R	<i>Rana arvalis</i>
kamsalamander ^R	<i>Triturus cristatus</i>
knoflookpad ^R	<i>Pelobates fuscus</i>
muurhagedis ^R	<i>Podarcis muralis</i>
poelkikker ^R	<i>Rana lessonae</i>
rugstreeppad	<i>Bufo calamita</i>
vroedmeesterpad ^R	<i>Alytes obstetricans</i>
zandhagedis ^R	<i>Lacerta agilis</i>

Daqvlinders

donker pimpernelblauwtje ^R	<i>Maculinea nausithous</i>
grote vuurvinder ^R	<i>Lycaena dispar</i>
pimpernelblauwtje ^R	<i>Maculinea teleius</i>
tijmblauwtje ^R	<i>Maculinea arion</i>
zilverstreephoobeestje ^R	<i>Coenonympha hero</i>

Libellen

bronslibel	<i>Oxygastra curtisii</i>
gaffellibel ^R	<i>Ophiogomphus cecilia</i>
gevekte witsnuitlibel ^R	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>
groene glazenmaker ^R	<i>Aeshna viridis</i>
noordse winterjuffer ^R	<i>Sympecma paedisca</i>
oostelijke witsnuitlibel ^R	<i>Leucorrhinia albifrons</i>
rieverrombout ^R	<i>Stylurus flavipes</i>
sierlijke witsnuitlibel ^R	<i>Leucorrhinia caudalis</i>

Vaatplanten

drijvende waterweegbree ^R	<i>Luronium natans</i>
groenknolorchis ^R	<i>Liparis loeselii</i>
kruipend moerasscherm ^R	<i>Apium repens</i>
zomerschroeforchis ^R	<i>Spiranthes aestivalis</i>

Kevers

brede geelrandwaterroofkever	<i>Dytiscus latissimus</i>
gestreepte waterroofkever	<i>Graphoderus bilineatus</i>
heldenbok	<i>Cerambyx cerdo</i>
juchtleerkever	<i>Osmoderma eremita</i>

Weekdieren

bataafse stroommossel ^R	<i>Unio crassus</i>
platte schijfhoren ^R	<i>Anisus vorticulus</i>

Vogels zijn allen streng beschermd. De volgende vogels hebben jaarrond beschermde nesten. Voor een uitleg op de verschillende categorieën van vaste nesten (laatste kolom in onderstaande tabel) wordt verwezen naar pagina 64.

Soort	Flora- en faunawet	Rode lijst	Categorie vaste nesten
steenuil	overige	x	1
gierzwaluw	overige		2
huismus	overige	x	2
roek	overige		2
grote gele kwikstaart	overige		3
kerkuil	overige		3
oehoe	overige		3
ooievaar	overige		3
slechtvalk	overige		3
boomvalk	overige		4
buizerd	overige		4
havik	overige		4
ransuil	overige		4
sperwer	overige		4
wespendief	overige		4
zwarte wouw	overige		4
blauwe reiger	overige		5
boerenwaluw	overige		5
bonte vliegenvanger	overige		5
boomklever	overige		5
boomkruiper	overige		5
bosuil	overige		5
brilduiker	overige	x	5
draaihals	overige		5
eidereend	overige		5
ekster	overige		5
gekraagde roodstaart	overige		5
glanskop	overige		5
grijskeizer	overige	x	5
groene specht	overige	x	5
grote bonte specht	overige		5
hop	overige		5
huishavik	overige		5
ijsvogel	overige		5
kleine bonte specht	overige		5
kleine vliegenvanger	overige		5
koolmees	overige		5
kortsnavelboomkruiper	overige	x	5
oeverwal	overige		5
pimpelmees	overige		5
raaf	overige	x	5
ruigpootuil	overige		5
spreeuw	overige		5
tapuit	overige	x	5
torenvalk	overige		5
zeearend	overige		5
zwarte kraai	overige		5
zwarte mees	overige		5
zwarte roodstaart	overige		5
zwarte specht	overige		5

Bijlage 3 Achtergronden Flora- en faunawet en gedragscode

De Flora- en faunawet beoogt de bescherming van in het wild levende planten en dieren.

Dit gebeurt onder meer door middel van:

- enkele verbodsbepalingen;
- een algemene zorgplicht.

Voor de verbodsbepalingen kent de Flora- en faunawet zowel vrijstellingsmogelijkheden als een ontheffingsplicht.

Ontheffingen en vrijstellingen worden alleen verleend indien werkzaamheden geen afbreuk doen aan de duurzame instandhouding van de onderhavige planten- of dierpopulatie(s). Voor soorten uit tabel 3 (bijlage IV van de Habitatrichtlijn en de bij AMvB aangewezen soorten) gelden daarnaast verzwaarde eisen.

Verbodsbepalingen

Onderstaand overzicht geeft een beeld van de belangrijkste verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet.

Artikel 8.

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11.

Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12.

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Voor de overige (tabel 2) en streng (tabel 3) beschermde soorten geldt voor het uitvoeren van bestendig beheer een vrijstelling van de verboden 8, 9, 11 en 12 als gewerkt wordt met een door de Minister goedgekeurde gedragscode. Ditzelfde geldt voor overige (tabel 2) soorten bij het uitvoeren van ruimtelijke ontwikkelingen.

Vrijstelling van verbodsbepaling 10 (opzettelijk verontrusten) voor de soorten van bijlage 1 van het Vrijstellingsbesluit en bijlage IV van de Habitatrichtlijn (m.a.w. streng beschermde soorten) is niet opgenomen. Dit heeft voornamelijk een wetstechnische achtergrond. Opzettelijke verontrusting van dieren van die soorten is dus niet toegestaan. Om zoveel mogelijk te waarborgen dat geen opzettelijke verontrusting kan plaatsvinden bij de werkzaamheden, besteedt deze gedragscode bijzondere aandacht aan het zorgvuldig handelen met betrekking tot de betreffende soorten.

Algemene zorgplicht

De Flora- en faunawet spreekt daarnaast, voor alle planten en dieren van een 'algemene zorgplicht' (artikel 2). In artikel 2 van de Flora- en faunawet wordt de zorgplicht als volgt omschreven:

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voorzover zulks in redelijkheid kan worden gevegd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevegd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voorzover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

Bijlage 4 Toetsing ontheffingsaanvraag

Een ingediende ontheffing wordt getoetst aan de hand van de wettelijke regimes zoals beschreven in deze bijlage. Voor algemeen en overige beschermde soorten is een lichte toets* nodig, voor streng beschermde soorten een uitgebreide toets*. Omdat de gedragscode vrijstelling van ontheffingsaanvraag biedt voor overige beschermde soorten (tabel 2) en voor algemeen beschermde soorten (tabel 1) een algehele vrijstelling geldt, wordt onderstaand alleen ingegaan op de toetsing van ontheffingsaanvraag voor streng beschermde soorten (tabel 3 en vogels).

Wanneer werkzaamheden worden ondernomen die zijn te kwalificeren als 'bestendig beheer en onderhoud', geldt met de toepassing van deze gedragscode een vrijstelling voor streng beschermde soorten voor artikel 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet.

Als werkzaamheden worden ondernomen die zijn te kwalificeren als 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' geldt voor streng beschermde soorten géén vrijstelling voor overtreding van de artikelen 8 t/m 12, ook niet op basis van een gedragscode. Voor deze situaties dient een ontheffing te worden aangevraagd. Het verkrijgen van een ontheffing voor het overtreden van artikel 10 (opzettelijke verstoring) is hierbij niet mogelijk.

Algemene punten van beoordeling ontheffingsaanvraag

Indien door het nemen van mitigerende maatregelen de functionaliteit van een voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats niet kan worden gegarandeerd, moet een ontheffingsaanvraag worden ingediend. De aanvraag moet antwoord geven op de volgende vragen:

- In welke mate wordt de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats aangetast door de werkzaamheden?
- Is er een wettelijk belang? (behalve bij tabel 2-soorten)
- Is er een andere bevredigende oplossing? (behalve bij tabel 2-soorten)
- Komt de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar?

Regime ten aanzien van streng beschermde soorten (tabel 3)

Voor Bijlage 1-soorten uit Tabel 3 kan ontheffing aangevraagd worden op grond van alle belangen uit het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantsoorten. In de praktijk komen bij Bijlage 1-soorten de volgende belangen het meeste voor bij een ontheffing voor een ruimtelijke ingreep:

- Bescherming van flora en fauna;
- Volksgezondheid en openbare veiligheid;
- Dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
- Uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling.

Voor Bijlage IV-soorten uit Tabel 3 kan voor een ruimtelijke ingreep alleen ontheffing worden verkregen op grond van een wettelijk belang uit de Habitatrichtlijn, zijnde:

- Bescherming van flora en fauna;
- Volksgezondheid of openbare veiligheid;
- Dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten.

Regime ten aanzien van vogels

Voor vogels geldt dat alleen ontheffing kan worden verkregen op grond van een wettelijk belang uit de Vogelrichtlijn, namelijk:

- Bescherming van flora en fauna;
- Veiligheid van het luchtverkeer;
- Volksgezondheid of openbare veiligheid.

Bijlage 5 Standaard waarnemingsmethoden

Voor het uitvoeren van inventarisaties wordt gebruik gemaakt van gestandaardiseerde waarnemingsmethoden, behalve wanneer hier gemotiveerd van wordt afgeweken. In deze bijlage is per soortgroep een verwijzing opgenomen naar de waarnemingsmethoden die in de vorm van protocollen zijn vastgesteld door de Gegevensautoriteit Natuur. Het betreft uitsluitend protocollen die relevant zijn voor de werkzaamheden in het kader van deze gedragscode. Voor de soortgroep kevers zijn geen protocollen beschikbaar maar wel voorbeeldonderzoeken. Deze voorbeelden kunnen worden gebruikt als richtlijn.

De beschikbare protocollen worden regelmatig vernieuwd. Een overzicht van de meest recente protocollen is te vinden op de website van de Gegevensautoriteit Natuur, via de link:

<http://www.gegevensautoriteitnatuur.nl/pages/overzicht-vastgestelde-protocollen.aspx>

Soortgroep	Protocollen/ handleidingen
Vleermuizen	Gegevensautoriteit Natuur, Zoogdiervereniging, Netwerk Groene Bureaus, 2012. Vleermuisprotocol.
Broedvogels	SOVON, 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek.
Amfibieën	RAVON, 2001. Handleiding voor het monitoren van amfibieën in Nederland.
Reptielen	RAVON, 2003. Handleiding voor het monitoren van reptielen in Nederland.
Dagvlinders	De Vlinderstichting, 2006. Handleiding Waarnemingen Vlinders.
Libellen	Stichting EIS, Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie & De Vlinderstichting, 2004. Handleiding Nederlandse Libellen.
Vaatplanten	FLORON, 2006. Handleiding inventarisatieprojecten.
Soortgroep	Voorbeeldonderzoeken
Kevers	Stichting EIS, 2008. De brede geelgerande waterroofkever in Nederland.
	Stichting EIS, 2008. De gestreepte waterroofkever in Zuidoost-Friesland.

Bijlage 6 Model waarnemingenformulier

De provincie heeft de verantwoordelijkheid om direct na opdrachtverlening verspreidingsgegevens beschikbaar te stellen aan de opdrachtnemer. Op basis hiervan stelt de opdrachtnemer een ecologisch werkprotocol op (zie paragraaf 3.3). Uiterlijk één week voor aanvang van de werkzaamheden, in de fase van uitvoering (zie paragraaf 3.4), vindt door de opdrachtnemer een inspectie plaats waarbij de verspreidingsgegevens die door de provincie beschikbaar zijn gesteld worden gecontroleerd. Bij het waarnemen van beschermde soorten worden deze geregistreerd aan de hand van het waarnemingenformulier.

Waarnemingenformulier op maat

De provincie is verantwoordelijk voor het aanleveren van het waarnemingenformulier aan de opdrachtnemer. Het verdient de aanbeveling dat de provincie een op maat gemaakt waarnemingenformulier beschikbaar stelt, dat is afgestemd op de activiteit en de soorten die mogelijk op de werklocatie voorkomen. Bij het opstellen van dit op maat gemaakt waarnemingenformulier wordt minimaal gebruik gemaakt van het modelformulier dat is opgenomen in deze bijlage en de verspreidingsgegevens per provincie die zijn opgenomen als losse bijlage bij deze gedragscode.

Wanneer voor het werk door de provincie geen op maat gemaakt waarnemingenformulier beschikbaar wordt gesteld, wordt het modelformulier dat is opgenomen in deze bijlage door de opdrachtnemer gebruikt om inspecties uit te voeren.

Invullen van het formulier

Onderstaande tabel geeft een toelichting op de kolommen die zijn opgenomen in het waarnemingenformulier:

Naam kolom	Betekenis / inhoud
Soort:	plant- of diersoort
Tabel FFW:	beschermingsstatus Flora- en faunawet zoals opgenomen in bijlage 2 van deze gedragscode.
Kenmerken:	hier worden zaken als symbiosesoorten, waardplanten of belangrijke en typische biotopen genoemd.
Plaatsaanduiding:	de vindplaats van de betreffende soort wordt aangeven door middel van de vermelding van de hectometrering (provinciale wegen) of kilometrering (vaarwegen) of door een notitie op een kaart die bij dit waarnemingenformulier wordt gevoegd.
Soort markering:	wanneer in het veld nesten van broedvogels of groeiplaatsen van overige of streng beschermde soorten zijn aangetroffen kunnen deze worden gemarkeerd. Dit kan bijvoorbeeld door middel van het plaatsen van een opvallend piket of het bevestigen van een lint aan een boom. Ook de wijze van markering moet in de tabel worden aangegeven.

Indien soorten worden waargenomen die niet al uit de aangeleverde gegevens van de provincie naar voren zijn gekomen (en daarom niet in het ecologisch werkprotocol zijn opgenomen), dan worden hier aanvullende afspraken over gemaakt. Deze afspraken worden vastgelegd op het waarnemingenformulier onder het kopje 'gemaakte afspraken naar aanleiding van nieuw aangetroffen soorten'. Dit waarnemingenformulier wordt als bijlage bij het ecologisch werkprotocol gevoegd.

Tenslotte wordt het waarnemingenformulier ook gebruikt bij het onverwacht aantreffen van beschermde soorten tijdens de uitvoering van een werk. Op de achterzijde van het waarnemingenformulier kunnen deze 'onvoorziene omstandigheden' worden ingevuld. De gewenste werkwijze bij onvoorziene omstandigheden staat beschreven in paragraaf 3.4.

Waarnemingenformulier

Uit te voeren werkzaamheden:

Start:

Verwachte einddatum:

soortengroep	soort	tabel FFW	kenmerken	plaatsaanduiding (hectometring en wegzijde)	soort markering
planten					
vissen					
reptielen					
amfibieën					
vlinders					
libellen					
kevers					
kreeftachtigen					
zoogdieren					
vogels					
algemeen					
elementen					

Gemaakte afspraken naar aanleiding van aangetroffen soorten (§ 3.4):

Registratie onvoorziene omstandigheden (§ 3.4):

Datum:

Project en projectnummer:

Projectverantwoordelijke:

Namens provincie / beheerder:

Namens aannemer / uitvoerende:

tel provincie (projectleider): xxxxxxxxxxxxx

tel Helpdesk provincie: xxxxxxxxxxxxx

tel Dienst Regelingen: 0800-2233322

Bijlage 7 Goedkeuringsbesluit minister van Economische Zaken, datum: 03-06-2013

> Retouradres Postbus 19530 2500 CM Den Haag

Provincie Limburg
Y. van de Berg
Postbus 5700
6202 MA Maastricht

Dienst Regelingen
Team Natuur

Postbus 19530
2500 CM Den Haag
www.drloket.nl

T 070 378 66 88
M 070 378 61 39
ffwet@minlnv.nl

Onze referentie
TRCDR/2013/543

Kopie aan
Vakberaad Beheer en Bouw

Datum -- 3 JUN 2013

Betreft Goedkeuringsbesluit Gedragscode Provinciale Infrastructuur

Geachte mevrouw Van de Berg,

Naar aanleiding van uw brief van 16 januari 2013 waarin u mij, in het kader van de Flora- en faunawet, de *Gedragscode Provinciale Infrastructuur* aanbiedt met het verzoek deze goed te keuren, deel ik u het volgende mee.

Hierbij ontvangt u het goedkeuringsbesluit voor de door u opgestelde gedragscode.

Zienswijzen

Het ontwerp van deze beschikking heeft vanaf 18 maart 2013 gedurende zes weken ter inzage gelegen. Op het ontwerp-goedkeuringsbesluit zijn in het kader van de uniforme voorbereidingsprocedure van de Algemene Wet Bestuursrecht geen zienswijzen ingebracht. Er is voor mij derhalve geen aanleiding om goedkeuring aan de gedragscode te onthouden, noch om het definitieve goedkeuringsbesluit op enige wijze aan te passen.

Wettelijk kader

Beschermde soorten

De plantensoorten waarvoor de gedragscode is opgesteld zijn beschermde inheemse plantensoorten als bedoeld in artikel 3, lid 1, van de Flora- en faunawet. De diersoorten waarvoor de gedragscode is opgesteld zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1 en 2, van de Flora- en faunawet.

Verbodsbepalingen

In artikel 8 van de Flora- en faunawet zijn de verboden ten aanzien van inheemse plantensoorten opgenomen. In de artikelen 9 tot en met 12 van de Flora- en faunawet staan de verboden ten aanzien van inheemse diersoorten genoemd.

Vrijstelling

Op grond van artikel 75, lid 1, van de Flora- en faunawet kan bij of krachtens een algemene maatregel van bestuur onder andere vrijstelling worden verleend van de verboden bedoeld in de artikelen 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet.

Vrijstelling op basis van een gedragscode

Op grond van artikel 16b, lid 1, sub a en d, van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet (hierna te noemen: het Besluit) gelden de verboden, bedoeld in de artikelen 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet niet bij de uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer of onderhoud van infrastructuur; en de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting, mits de werkzaamheden plaatsvinden overeenkomstig een door de Staatssecretaris¹ van Economische Zaken goedgekeurde gedragscode.

Dienst Regelingen

Team Natuur

Datum

Onze referentie

TRCDR/2013/543

Uitzondering(en) op de vrijstelling op basis van de gedragscode

Op grond van artikel 16b, lid 4, van het Besluit geldt de vrijstelling voor de verboden bedoeld in de artikelen 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet niet voor beschermde soorten genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn, vogels en bijlage 1 van het Besluit, indien er werkzaamheden uitgevoerd worden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Goedkeuring gedragscode

Een gedragscode wordt conform artikel 16c, lid 1, van het Besluit slechts goedgekeurd indien hierin een wijze van uitvoering van werkzaamheden is beschreven, waarmee afdoende gewaarborgd is dat ten aanzien van beschermde soorten:

- a) geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;
- b) zorgvuldig wordt gehandeld.

Zorgvuldig handelen houdt in dat van de in de gedragscode beschreven werkzaamheden geen wezenlijke invloed uitgaat op beschermde soorten en voorafgaand en tijdens de werkzaamheden in redelijkheid alles wordt verricht of gelaten om schade aan beschermde diersoorten te voorkomen.

Overwegingen

Reikwijdte van de gedragscode

Soorten

In hoofdstuk 2 van de gedragscode wordt de reikwijdte ervan vastgesteld: voor wat betreft 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' tabel 2-soorten (paragraaf 2.1.2) en voor wat betreft 'bestendig beheer en onderhoud' tabel 2-soorten, tabel 3-soorten en vogels (paragraaf 2.1.1).

Werkzaamheden

In hoofdstuk 2, paragraaf 2.1.1 van de gedragscode wordt een aantal werkzaamheden genoemd die onder 'bestendig beheer en onderhoud' verstaan dienen te worden. Mits het hierbij gaat om werkzaamheden die steeds gericht zijn op behoud van de bestaande situatie zijn deze werkzaamheden naar mijn oordeel te vatten onder bestendig beheer of onderhoud aan infrastructuur in artikel 16b, lid 1, onder a, van het Besluit.

¹ Krachtens de wettekst is de Minister bevoegd tot het goedkeuren van een gedragscode op grond van artikel 16b Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten (Stb. 2000, 525), laatstelijk gewijzigd bij Stb. 2011, 147. Op basis van de portefeuillevreiding tussen de Minister van EZ en de Staatssecretaris van EZ is deze bevoegdheid belegd bij de Staatssecretaris.

In hoofdstuk 2, paragraaf 2.1.2 van de gedragscode wordt een aantal werkzaamheden genoemd die onder 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' verstaan dienen te worden. Bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting betreft het ingrijpende veranderingen die leiden tot een functieverandering of uiterlijke verandering van het gebied.

De hierboven beschreven werkzaamheden zijn naar mijn oordeel te vatten onder ruimtelijke ontwikkeling en inrichting in artikel 16b, lid 1, onder d, van het Besluit.

Dienst Regelingen
Team Natuur

Datum

Onze referentie
TRCDR/2013/543

Beoordeling belangen

Door bestendig beheer en onderhoud worden leefgebieden van onder andere beschermde soorten in stand gehouden die zonder bestendig beheer en onderhoud zouden verdwijnen. Een voorbeeld hiervan is het snoeien, dunnen en terugzetten van beplanting en bomen dat resulteert in de instandhouding van ecologische structuren.

Het veilig houden van de (vaar)wegen behoort tot de kerntaken van de provincies. Hiertoe is beheer en onderhoud van groenvoorzieningen nodig om de zichtbaarheid van wegmeubilair en uitzichthoeken te behouden en obstakels in de berm te voorkomen. Ook ten behoeve van de draagkracht van de berm, een goede afwatering van het wegdek en een gezond en veilig bomenbestand nodig om ongelukken of onveilige situaties te voorkomen. Daarnaast gaan de werkzaamheden in deze gedragscode ook in op het niet groene onderhoud van wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair. Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar houden van verkeersborden, het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking en het onderhoud aan viaducten en oeverconstructies. Al deze werkzaamheden worden uitgevoerd uit het oogpunt van verkeersveiligheid.

Tenslotte vallen onder dwingende redenen van groot openbaar belang ook werkzaamheden die leiden tot wezenlijk gunstige effecten voor het milieu. Baggeren bijvoorbeeld levert een gunstig effect op voor de waterkwaliteit, natuurwaarden en het milieu. Voor deze activiteit geldt daarom naast het belang 'bescherming van flora en fauna' ook een milieukundig belang.

Gelet op het voorgaande en de onverminderde actualiteit van de naar voren gebrachte omstandigheden ben ik van oordeel dat er de belangen 'bescherming van wilde flora en fauna', 'volksgezondheid of de openbare veiligheid' en 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' zoals genoemd in artikel 2, lid 3, sub b, d en e, van het Besluit aanwezig zijn die de negatieve effecten op beschermde dier- en plantensoorten, die als gevolg van de uitvoering van bestendig beheer en onderhoud zullen optreden, rechtvaardigen.

Verantwoordelijkheid

De gedragscode is opgesteld ten behoeve van de provincie en werkzaamheden die in opdracht van of in overleg met de provincie plaatsvinden. De verantwoordelijkheden worden geregeld in hoofdstuk 3 van de gedragscode.

Calamiteiten

In hoofdstuk 3, paragraaf 3.6 wordt aangegeven hoe gehandeld moet worden bij het optreden van calamiteiten.

Documentatie van de toepassing van de gedragscode

De toepassing van de gedragscode moet goed gedocumenteerd worden. In de gedragscode is voorzien in de wijze waarop dit moet gebeuren.

Dienst Regelingen
Team Natuur

Datum

Inventarisatie

Wijze van inventariseren en deskundigheid

Hoofdstuk 3, paragraaf 3.5 van de gedragscode wordt gewijd aan het inventariseren van natuurwaarden.

Onze referentie
TRCDR/2013/543

Checklist

Bijlage 2 van de gedragscode bevat een checklist met soorten waar een inventarisatie zich op zou moeten richten. Omdat het in deze gedragscode om heel Nederland gaat, zijn hier alle voorkomende beschermde soorten genoemd in tabel 2 en tabel 3 en vogels opgenomen.

Duur geldigheid gegevens

In hoofdstuk 3, paragraaf 3.2 wordt beschreven hoe oud inventarisatiegegevens mogen zijn. Voor tabel 2 soorten is dat maximaal 5 jaar en voor tabel 3 soorten en vogels is dat maximaal 3 jaar.

Voorzorgsmaatregelen

Wezenlijk negatieve invloed

Met een gedragscode dient door middel van zorgvuldig handelen een wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten te worden voorkomen. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om bij elk project te beoordelen of er sprake is van een wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten. Of er sprake is van een wezenlijk negatieve invloed vergt een beoordeling van geval tot geval. Omdat een gedragscode juist bedoeld is om gebruikt te kunnen worden in meer gevallen, dient in de gedragscode aangegeven te worden hoe bij elk individueel project beoordeeld wordt of er sprake is van wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten. In de gedragscode is hierin voorzien.

Mitigerende maatregelen

In de gedragscode zijn voorzorgsmaatregelen opgenomen om (risico op) schade aan beschermde soorten te minimaliseren. Daarnaast wordt in hoofdstuk 3, paragraaf 3.4 (in Kader 5) aandacht besteed aan de vraag wat te doen bij onvoorzienne natuurwaarden tijdens werkzaamheden.

Ecologisch werkprotocol

Ik verzoek u om de mitigerende maatregelen in een ecologisch werkprotocol op te nemen. Dit ecologisch werkprotocol dient op de locatie aanwezig te zijn en bekend te zijn onder werknemers die betrokken zijn bij de werkzaamheden.

Werkzaamheden dienen conform dit protocol uitgevoerd te worden. In de gedragscode is hierin voorzien.

Natuurkalender

In de gedragscode wordt gebruik gemaakt van (natuur)kalenders. Ik wil benadrukken dat een natuurkalender een hulpmiddel is voor de planning van werkzaamheden, ten behoeve van het minimaliseren van eventuele verstoring van flora en fauna. De aangegeven gunstige en ongunstige perioden staan daarom niet vast, maar zijn richtlijnen. Actieve perioden van bepaalde soorten kunnen verschillen. De natuurkalenders kunnen daarom slechts een indicatie geven.

Dienst Regelingen
Team Natuur

Datum

Onze referentie
TRCDR/2013/543

Vogels

Ten aanzien van vogels dient u gedurende de werkzaamheden rekening te houden met het broedseizoen. Ik wijs u erop dat voor het broedseizoen geen standaardperiode wordt gehanteerd in het kader van de Flora- en faunawet. Van belang is of een broedgeval aan de orde is, ongeacht de periode. Voorts wijs ik u erop dat verblijfplaatsen van vogels die hun nestplaats en de directe omgeving daarvan het hele jaar als vaste rust- en verblijfplaats gebruiken, jaarrond zijn beschermd.

Slechts een beperkt aantal soorten bewoont het nest permanent of keert jaar in jaar uit terug naar hetzelfde nest. De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat om een nieuw nest te maken. Dergelijke nesten voor éénmalig gebruik genieten de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet slechts gedurende de periode dat deze nesten in gebruik zijn. Als wordt gewerkt buiten het broedseizoen of maatregelen worden getroffen die moeten voorkomen dat vogels zich gedurende het broedseizoen op de bouwplaats vestigen, is voor deze soorten geen ontheffing nodig.

Om rekening te kunnen houden met de actuele gevoelige perioden van soorten die voorkomen in het werkgebied, verzoek ik u om een deskundige te betrekken bij de planning en uitvoering van de werkzaamheden.

Beoordeling

Benutting of economisch gewin

Naar mijn oordeel vindt er bij de werkzaamheden die genoemd worden in de gedragscode geen benutting of economisch gewin plaats ten aanzien van beschermde soorten.

Zorgvuldig handelen

Naar mijn oordeel wordt door het nemen van de in de gedragscode genoemde voorzorgsmaatregelen zorgvuldig gehandeld. Er wordt op passende wijze gewaarborgd dat wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten wordt voorkomen.

Gunstige staat van instandhouding en andere bevredigende oplossing

In het kader van de goedkeuring van de gedragscode is aan de orde of er zorgvuldig wordt gehandeld en of er geen benutting of economisch gewin plaatsvindt ten aanzien van beschermde soorten. Bij een correcte naleving van de gedragscode is gewaarborgd dat de betreffende maatregelen geen wezenlijke invloed kunnen hebben op soorten.

De gebruiker van de gedragscode maakt immers ter zake een beoordeling door invulling van het waarnemingenformulier. Vervolgens worden de voorzorgsmaatregelen daarop afgestemd.

De gunstige staat van instandhouding van de soorten wordt daarmee gewaarborgd. In de fase van planning van werkzaamheden dient rekening te worden gehouden met de vraag of er een andere bevredigende oplossing bestaat voor de werkzaamheden. Ik verzoek u dan ook om dit aspect in een vroeg stadium van de planvorming te beoordelen en om de besluitvorming hieromtrent te documenteren.

Dienst Regelingen
Team Natuur

Datum

Onze referentie
TRCDR/2013/543

Zorgplicht

Ik wil u er op wijzen dat voor alle soorten de zorgplicht ex artikel 2 van de Flora- en faunawet geldt. Deze zorgplicht is van toepassing op zowel beschermde als onbeschermde dier- en plantensoorten, ongeacht vrijstelling op grond van een goedgekeurde gedragscode. De zorgplicht schrijft voor dat u zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan dier- en plantensoorten voorkomt en, voor zover dat niet mogelijk is, aangerichte schade herstelt.

Conclusie

Gezien bovenstaande overwegingen en met inachtneming van de aanvullingen en aanpassingen, ben ik van mening dat de gedragscode een werkwijze voorschrijft die voldoet aan de vereisten in artikel 16c van het Besluit.

Derhalve keur ik op grond van artikel 16b, lid 2, onderdeel b van het Besluit de *Gedragscode Provinciale Infrastructuur* goed.

Beperkingen van de gedragscode

De vrijstelling op basis van deze goedkeuring geldt overigens alleen voor die werkzaamheden en die soorten waarvoor in de gedragscode voorzorgsmaatregelen zijn opgenomen.

Als u voor het uitvoeren van uw maatregelen beschermde planten en dieren moet verplaatsen is dat geen overtreding van artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet. Het is namelijk niet uw bedoeling de soorten (definitief) aan de natuur te onttrekken. Het is toegestaan om soorten te verplaatsen uit de directe gevarenzone naar een vergelijkbare habitat in de directe omgeving. Het vangen en verplaatsten moet gebeuren binnen de daarvoor benodigde tijd. Voorwaarde is dat u de beschermde planten en dieren in één keer verplaatst, zonder onnodig oponthoud. Voor het tijdelijk ergens anders onderbrengen van dieren of planten heeft u wel ontheffing nodig, omdat de soorten dan niet direct worden vrijgelaten in de omgeving.

De zorgplicht van artikel 2 van de Flora- en faunawet is in dergelijke gevallen wel van toepassing. Het verplaatsen moet dan ook gebeuren buiten de kwetsbare perioden van de betreffende soort.

Omdat de beschermde planten en dieren worden teruggeplaatst binnen de directe omgeving van hun verspreidingsgebied, is ook ontheffing van artikel 14 van de Flora- en faunawet niet aan de orde. Het betreft hier geen uitzetten van planten of dieren in de zin van de wet.

Vleermuizen, muizen en vogels mogen nadrukkelijk niet gevangen, dan wel verplaatst worden. Dit houdt verband met de stressgevoeligheid van deze dieren. Bij het vangen kunnen ze makkelijk door stress overlijden.

Een goedgekeurde gedragscode op grond van de Flora- en faunawet treedt niet in de plaats van een passende beoordeling met betrekking tot de instandhouding van habitats (gebiedsaspect) die mogelijk aan de orde is indien de voorgenomen werkzaamheden plaats vinden in of in de nabijheid van een Habitatrichtlijngebied of een Vogelrichtlijngebied. Ook is een goedgekeurde gedragscode geen indicatie voor de uitkomst van een eventuele toets Vogelrichtlijn en/of Habitatrichtlijn. Het soortenaspect - inclusief bijlage IV van de Habitatrichtlijn - is een onderwerp van de Flora- en faunawet, terwijl het gebiedsaspect expliciet aan de orde is bij de passende beoordeling conform Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Het gebiedsaspect van voornoemde Europese richtlijnen is geregeld in de Natuurbeschermingswet 1998. Het bevoegde gezag voor het aanvragen van een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 is Gedeputeerde Staten van de provincie waar het project wordt uitgevoerd.

Duur geldigheid van de gedragscode en evaluatie

De goedkeuring geldt voor een periode van vijf jaar. Op basis van een door het Interprovinciaal Overlegorgaan, Vakberaad Beheer en Bouw uitgevoerde evaluatie van de doeltreffendheid en werkbaarheid van de gedragscode, zal de Staatssecretaris van Economische Zaken na die periode een besluit nemen over verlenging van de goedkeuring. Vanuit ecologisch perspectief is vooral de vraag relevant of de uitgevoerde maatregelen het gewenste effect gehad hebben op de beschermde soorten. U dient daarom de populatie(s) van de beschermde soorten en de effectiviteit van de uitgevoerde maatregelen te laten monitoren door een deskundige.

Op grond van artikel 16c, lid 2, van het Besluit kan het goedkeuringsbesluit worden ingetrokken indien naar het oordeel van de Staatssecretaris van EZ de instandhouding van de soorten, bedoeld in artikel 16b, lid 2, onderdeel b, of de trend in de staat van instandhouding van deze soorten daartoe noodzaakt.

Dienst Regelingen
Team Natuur

Datum

Onze referentie
TRCDR/2013/543

Beroepschrift

Binnen zes weken na de dag waarop dit besluit is gepubliceerd kunnen belanghebbenden een beroepschrift indienen bij de sector bestuursrecht van de rechtbank binnen het rechtsgebied waarvan de indiener van het beroepschrift zijn woonplaats in Nederland heeft.

Hoogachtend,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Sharon', enclosed within a large, loopy oval shape.

Sharon A.M. Dijkma
Staatssecretaris van Economische Zaken